

MISKOLCZY AMBRUS

## „ÉS AZ ÁRULÓKNAK CSAK GOLYÓNK VAN!”

AVAGY MIÉRT VÉGEZTÉK KI A VASGÁRDISTÁK  
EGYKORI TÁRSUKAT, MIHAIL STELESCUT

„És az árulóknak csak golyónk van!” – énekeltek a vasgárdisták, és az 1930-as években kiderült, hogy ezt a fenyegetést komolyan kell venni. A Vasgárda olyan sokarcú paramilitáris fasiszta mozgalomként hódított teret, amely úgy akart új világot teremteni, hogy egyben ki akarta irtani a román *történelmi bűnök*et is. Ezek közül az egyik legsúlyosabb az árulás volt. Végül is áruló volt mindenki, aki velük szemben állt, elsősorban a liberális demokráciát valló politikusok, mert szerintük kiszolgáltatták az országot a zsidóknak és a szabadkőműveseknek. 1933 decemberében a Vasgárda már jó esélyekkel indulhatott volna a választásokon, de a miniszterelnök, Ion Gheorghe Duca betiltotta a szervezetet. Ezért 29-én három vasgárdista megölte a miniszterelnököt, éspedig úgy, hogy egyikük szinte szó szerint galléron ragadta, leárulózta és lelőtte. A tettesek feladták magukat, a tömeges letartóztatások nyomán a mozgalom vezetői, számos tagja a jilavai börtönbe és hadbírótság elé került, de csak a három gyilkost ítélték el. Felmentették az öreg Gheorghe (Zizi) Cantacuzino generálist, aki korábban több levélben is halálosan megfenyegette Ducát, és a bírák akár felbujtóként is elítélhették volna, de nem tették, hiszen olyan világháborús hősről volt szó, aki vakmerőségével tűnt ki. Nem ítélték el a morális szerzőnek tekinthető Corneliu Zelea Codreanut, a mozgalom vezetőjét, a Kapitányt, aki kifejezetten ítéletet követelt a maga fejére, ha az öreg tábornokot elítélik, aki viszont így mutatott vádlott társára: „Ez az én fiam! Ne vegyétek el!” Nem tették, a melodráma sikert aratott. Győzött a kollegiális szolidaritás, az antiszemizmus és antiliberalizmus. A Vasgárda megerősödve került ki az üldöztetésből, és építkezni kezdett. Románia-szerte építőtáborokat állítottak fel. A táborvilág maga lett a működőképes ellentársadalom valósága és modellje. Minden tábor a lopakodó fasizmus bástyájaként épült ki.

Közben azonban Codreanunak a Vasgárda legnagyobb belső válságával kellett szembenéznie, mert megjelent a színen az áruló: Mihail Stelescu, aki valamiféle ellengárdát akart alapítani, és ez részben sikerült is neki – egy ideig. Már 1933-at rossz évként tartotta számon Codreanu, azért is, mert a mozgalomban felütötte a fejét az elégedetlenség, még hozzá nagy – elsősorban Stelescu részéről.<sup>1</sup> Márpedig ez a Kapitánynak valósággal a jobb keze volt. Nyolc évvel volt fiatalabb, mint ő, még a liceumban csatlakozott a mozga-

lomhoz. Jogot tanult, de nem fejezte be, mert 1932-ben képviselőként már bekerült a parlamentbe, ahol debatterként hívta fel magára a figyelmet. Az *Axá*-ban is cikkezett, még hozzá a munkások megnyerésének szükségességéről.<sup>2</sup> Énekeket is gyártott. És mivel jobban beszélt, mint Codreanu, a rivalizálás kézenfekvőnek tűnt, meg is próbálták kihasználni. Csakhogy a Kapitány jobb kiállítású volt, volt karizmája, ereje éppen hallgatagságában és beszédének szentenciózus jellegében, valamint katonai vezetői tehetségében rejlett. Stelescu jó másodhegedűs lehetett volna, ha nem enged a rivalizálás kísértésének. Codreanuval szemben nem volt aszkétikus típus. Ha kellett, lelkesen verekedett. Például akkor, amikor az ismeretlen katona emlékművére keresztet akartak emelni, és a rendőrség ezt nem engedte, s amiért Codreanu a Fehér kereszttel tüntette ki. De nemcsak verekedni szeretett, hanem jól élni, enni, inni, jót mulatni. Meg is énekelte, hogy „mi vagyunk a három vidám testőr”. Olyan fészket alapított, amelyben a cél nem az volt, amit a Kapitány rendelt el, hanem a mulatozás.<sup>3</sup> A jilavai börtönben pedig megalakította a *vidám kolhoz*t, amolyan ivócimboraságot, melynek tagjai teázás címén jókat kortyolgattak a minőségi borokból.<sup>4</sup>

Mindez kiáltó ellentétben állt Codreanu aszkétikus életmódjával, aki azért, ha kellett, elment a pénzemberekhez ebédre, ha azok pénzadományt látták el. Stelescu azt is elfecsegte, hogy ilyenkor ő közvetített.<sup>5</sup> Sokat tudott, de sokáig ebből nem próbált tőkét kovácsolni. 1933 decemberében, Nae Ionescu lapjában (*Cuvântul*, 19. szám) a Kapitány-mítosz jegyében tüzelte társait: „Ne féljete a gyilkos kormánytól, a zsidó bankárok szolgájától! Harcoljatok! Hiszen harcunkkal és a kiontott vérrel váltjuk meg elődeink bűneit, és diadalmaskodunk. [...] A mi drága Kapitányunk visz a győzelemre, bárhol és bármikor is következzen be ez. Ha védekezés közben meghalok, bosszuljatok meg.”<sup>6</sup> Ez Codreanu beszédmódja. Harcra szólító énekének figyelmeztetése is a Kapitány tanítását visszhangozza: „Az árulónak halál!”<sup>7</sup>

Stelescu tehát tisztában lehetett azzal, hogy árulónak tartják, ha szembe fordul a Kapitánnyal. Ha viszont vele megy tovább, akkor a királlyal gyúlik meg a baja. A kisebbik rosszat választotta, egy ideig a háttérben maradvá tevékenykedett, majd hadat üzent a Kapitánynak. 1934 februárjában – tehát még a Duca-per előtt – Stelescu felkereste Zaharia Boilăt, és közölte, hogy ki szeretne válni Codreanu mozgalmából.<sup>8</sup> A perben meghúzta magát, a Kapitánnyal szolidarizált. A konfliktus azonban érlelődött.

Stelescu tehetségére és használhatóságára hamar felfigyeltek az államhatalom emberei. Állítólag, amikor Averescu miniszterelnökségének lehetősége felvetődött, miniszteri tárcával kínálták meg. Aztán a kamarilla próbálta kijátszani a Kapitánnyal szemben.<sup>9</sup> Szeptember elején az egyik „zsidó” napilap arról tudósított, hogy Stelescu összeesküvést szőtt Codreanu élete ellen, de Dumitrescu-Zăpadă – akit szintén be akartak szervezni – elárulta, hogy mi készül. Ezek után két legionárius társával felkereste azt a bukaresti la-

kást (Luca Gheorghide lakását), ahol kitervelték a merényletet, és találtak is bűnjelet: ciánt. Végül e három házkutatást tartó gárdistát letartóztatták, és őket, valamint a merénylet végrehajtására kiszemelt merénylőt az ügyészség kezére adták.<sup>10</sup> Ez az, amit az újságolvasók megtudhattak.

Horia Sima Légio-története teljesebb rémtörténet. Eszerint a gyilkossággal Stelescut akarta a kamarilla a Vasgárda élére állítani, közben pedig Codreanut éppen annak terjesztésével akarták kompromittálni, hogy Lupescu rokona Lupescu beleegyezésével rejtegette a Duca-gyilkosság után. Ezzel legitimálták volna Codreanu meggyilkolását. 1934 nyarán Stelescu a besszarábiai tengerparton tábort szervezett a börtönben legyengült legionáriusok felépülésére. Itt a merénylőjelölt, a 19 éves tanító, Vasile Cotea már terjeszteni kezdte, hogy Codreanu eltávolodott a Légio vonalától, fényképét is összetépte társai előtt. Aztán elindult, hogy lelője, de útközben visszahőkölt, mire Stelescu a mérgezés mellett döntött. Coteának kellett volna a kedvező pillanatban a Kapitány ételébe keverni a mérget. Ő maga, Stelescu, hogy alibije legyen, az olténiai diákok kongresszusára ment, ahol zavargásokat provokált, hogy letartóztassák, és így majd a börtönből mártírként kilépve átvehesse a Légio vezetését. Terveibe bevonta Dumitrescu-Zăpadă, aki viszont az egészet elmondta Totunak. Ez pedig úgy tett, mint aki helyesli a vállalkozást, és Coteával útra kelt Bukarest felé, és egyenesen Codreanu szállására hajtottak, ahol a Kapitány így fogadta a merénylőt: „Ejha Cotea, mi rosszat tettem neked, hogy meg akarsz ölni?” És ezután – ebben a változatban – Codreanu Zizi Cantacuzinóval abba a bizonyos lakásba ment, ahol megtalálták a ciánt.<sup>11</sup>

Ennél a történetnél hitelesebbnek tűnik Dumitrescu-Borşa változata. Eszerint Dumitrescu-Zăpadă és Beza elkapták Coteát, aki vallott. Stelescunak pedig feladták azt a sürgönyt, amely a merénylet sikeréről tudósított. Ezután Stelescu a börtönben el is kezdte siratni a Kapitányt. Cotea pedig egy több tagból álló becsületbíróság előtt bevallott mindent, mire kilencen felkerekedtek, és abban a bizonyos lakásban megtalálták a ciános üvegcsét. Ezek után a Kapitányt is hazahívták a Rarău hegységbeli táborból, és összehívták a parancsnokok tanácsát, melynek titkára maga az emlékező, elnöke pedig Zizi Cantacuzino volt. Codreanu fátyolos hangon számot adott megrendüléséről, és ítéletet kért. Stelescu pedig tagadott, előadta érdemeit, azzal kezdve, hogy „úgy szerettem a Kapitányt, mint a szemem fényét”. De aztán csak nagyot nézett, amikor elővették a ciános üvegcsét, a revolvert, és szembesítették Coteával. A történethez még hozzátartozik az is, hogy az eljárás előtt egy nappal Horia Sima és Nicolae Pătrașcu megpróbálták meggyőzni az emlékezőt, Dumitrescu-Borșát, álljon ki Stelescu ártatlansága mellett.<sup>12</sup> A Légio papja megpróbálta mentetetni ugyan Stelescut, de bűnösségét nem vonta kétségbe, viszont Simát és barátját a cinkosság gyanújába keverte – az utókor előtt.

Nemsokára, 1937-ben azonban újabb részletek láttak napvilágot. Előke-rült Stelescunak egy olyan embere, aki megvallotta, hogy ő is Bukarestbe uta-

zott Codreanu megölésére. Stelescu pedig azzal ösztönzött a Codreanu elleni merényletre, hogy ez a zsidókkal paktál.<sup>13</sup> Az már alighanem csak egy öreg legionárius emlékezetének játéka, hogy a Kapitány maga kereste fel a táborban Stelescut, és a konyhai szekrényből kivett egy üveget, és megkérdezte Stelescutól, mi van benne. Ecet – hangzott válasz. De valójában méreggel volt tele, mire a Kapitány megfeddte a hazugot és kitiltotta a táborból.<sup>14</sup>

1934. szeptember 24–25-én Codreanu – körlevélben – összehívott egy 23 tagú tanácsot, s négyórás tanácskozás után Stelescut árulás vétkében marasztalták el. Ő pedig ezután korlátlan időre kizárta a Vasgárdából az árulót. Egyben közölte, hogy egyszer és mindenkorra felszámolja a fővárosi Kék szektort, ahol az árulás felütötte a fejét, valamint felszámolja az összes fővárosi kereszttestvériséget. Három évre kizárja azt a három gárdistát, akik a Stelescu vezetése alatti budachii táborban nem vették észre, hogy parancsnokuk a mozgalom széttűzését célzó összeesküvést szőtt, viszont megdicsérte azt a hetet, akik a fejlemények láttán otthagyták a tábor. Ismételten figyelmeztetett: a Vasgárda *tökéletes egység*, a gárdista ne törődjék saját személyével, mert a gárdista dicsősége csak abban a jogban áll, hogy mindent a Gárdának ad, anélkül, hogy bármit követelne. Hasonlóképpen kizárta Vasile Coteát, mert meg akarta gyilkolni saját főnökét. Stelescu és ő csak akkor kerülhet vissza, ha áldozattal váltja meg bűnét. Legionárius nem állhat velük szóba, Stelescu énekeit nem énekelhetik.<sup>15</sup> Paradox módon ez az ének az árulásról és az áruló megbüntetéséről szól.

Ezek után Stelescu persze Codreanut tartotta árulónak, olyannak, aki közös eszményeiket elárulta. De az ténynek tűnik, hogy el akarta tenni láb alól egykori főnökét. Maniu bizalmi embere, Zaharia Boilă nem hitte, hogy Károly király meg akarta volna öletni Stelescuval Codreanut.<sup>16</sup> Dumitrescu-Borşa szerint Iamandi és Armand Călinescu álltak a háttérben.<sup>17</sup> És nyilván kellett külső támogatás ahhoz is, hogy Stelescu új szervezetet hozzon létre, először *Fehér Sasok*, majd *A románizmus keresztesháborúja* (Cruciada românismului) néven, és ugyancsak ez utóbbi névvel lapot indíthasson. Valószínű, hogy Stelescu újságját a király és Auschnitt finanszírozta.<sup>18</sup> Nicolae Rădescu tábornok később elmondta, hogy ő adta a lap megindításához szükséges összeget, és éppen Averescu marsall utasítására ismerte meg Stelescut, hogy tárgyaljon pártja ifjúsági frissítéséről. És úgy tudta, Stelescu azért lépett ki a Gárdából, mert nem volt hajlandó eleget tenni Codreanu azon utasításának, hogy ölje meg Titulescut.<sup>19</sup> A Pitulescu-jelentés szerint Stelescu azt terjesztette, hogy Lupescu machinációi miatt távolodott el Codreanutól.<sup>20</sup> Ezzel nyilván azt akarta érzékeltetni Stelescu, hogy már nincs kapcsolata Lupescuval, tehát – ismerve a megtévesztés logikáját – megmaradt a kapcsolat. Mindenesetre Codreanu, amikor eljutott hozzá is ez a jelentés, és a Vasgárdáról szóló részeket tanulmányozták, kifakadt: „Eljön az idő, amikor végzünk ezzel a csöcselék-nővel.”<sup>21</sup> Egyébként nem csatlakozott az Averescu-Brătianu-féle

Lupescu-ellenes kampányhoz.<sup>22</sup> 1936 júliusában pedig azt szorgalmazta Vaida Voevoddal folytatott megbeszélésén, hogy ki kellene utasítani az országból a királyi metreszt.<sup>23</sup> (Vaida pedig volt annyira ravasz, hogy azt adta tovább, amit a király mondott neki: Lupescu nem politizál.<sup>24</sup>) Vintilă Brătianu, a liberálisok gazdaságpolitikusa szerint Madame Lupescu anyagiilag támogatta a Vasgárdát, hogy biztosítsa magát az „esetleges kellemetlenségek ellen”.<sup>25</sup> Stelescu viszont – a sajtó szerint – 1935 szeptemberében együttműködött a Lupescu-ellenes „Állampolgári Fronttal”.<sup>26</sup> Korábban – 1934 júniusában – pedig ő is részt vett azon a gyűlésen, amely amiatt tiltakozott, hogy az uralkodó nem nevezte ki – a Lupescu-ellenes – Averescut miniszterelnöknek, aki mögött ott álltak a szabadkőművesek a maguk diktatúrájának vágyképével.<sup>27</sup> Közben Károly király kifejezetten támogatta Stelescut, hogy bomlassza a Vasgárdát,<sup>28</sup> és emellett bomlassza Averescu pártját, amely a legionárius mozgalomhoz képest súlytalannak bizonyult. Talán igaz: „A kamarilla 1936-ban nagyon ügyesen manipulálta a román politikai világot. Saját maga ellen kiprovokálta a legionáriusok erőszaknyelvét, ami sok politikust arra kényszerített, hogy elítélje a legionáriusokat, és így a közvélemény szemében azt a látszatot keltsék, hogy Elena Lupescu mellett állnak.”<sup>29</sup> És olyan – valós és látszólagos Lupescu-ellenes – szövetkezéseket gerjesztett, amelyek csak tiszavirág életűek lehettek.

Stelescu a Vasgárda programját folytatta, de olyanformán, hogy egyben azt becsatornázza a politikai életbe, más szóval szalonképessé tegye. A mozgalom folyóirata – *Cruciada românismului* – lett „a legszenzációsabb román kiadvány”.<sup>30</sup> Az igazi szenzáció az volt, hogy sikerült a nemzetközi hírű Panait Istratit megnyerni, aki igaz, ekkor már mindenkiből kiábrándult, a nyugati demokráciákból éppen úgy, mint a szovjet kommunizmusból, és amikor megkapta francia részről a szemrehányást, azt fejtegette, hogy egyenlő távolságot tartanak a kommunizmustól, a fasizmustól és az antiszemizmustól.<sup>31</sup> De hiába Istrati presztízse, a szép tehetségűnek tartott Stelescu publicisztikájának jellege „feltűnően félművelt” és „nyelvtanilag debilis”.<sup>32</sup> Egyszóval: zagyva. De célkitűzéseiből és feladataiból adódóan nem is lehetett más. Stelescu stílusa nem olyan katonás és archaikus, mint a Codreanué, ami erény, mert modernebb, csiszoltabb, könnyedebb – de minek? A programadó cikk – 1934 novemberének végén – leszögezi: „Nem leszünk se zöldek, se kékek, se vörösek és fehérek sem, hanem románok, ami gondolatainkat és írásunkat illeti”. A színék egyértelmű utalások, ugyanakkor a kékinges cuzisták vezérét – később Stelescu – „az egyetlen jellemes ember”-ként minősítette. Valami vitalista intuíció és programatikus semmitmondás eredménye a hasonlóan konkrét eszmény: „Meghallgatjuk a falu nyögését, a gyár gyötrődését, az iroda csendjét, a kórház sírását, a kalyiba nyögését és az utca lármáját, és írunk. Ott van a rossz és a jó, az igazság és a hazugság, a hitvallás és a program.” Később a „zsidókérdésre” is kitért. Magát nem tartotta antiszemitának, hanem

a zsidókat antirománnak. Felpanaszolta, hogy a román kiadók zsidó írókat adnak ki. Egyébként az antiszemita szót is a zsidók találták ki. Ezt úgy lát-szik, a lap egyik szerkesztője, A. Talex nem vette elég komolyan, mert azt fej-tegette, hogy a keresztetek antiszemitizmusa humánus. Stelescu pedig 1935 márciusában oda lyukadt ki, hogy „amikor megvalósul a Cuza-Codreanu-Goga-Keresztesháború koalíció, akkor az integráló nacionalizmus győzel-me sikert ér el minden téren”.<sup>33</sup> Az adott helyzetben ez szóvicc, aki írta, az se vette komolyan. Mert nemsokára 1935 márciusában Stelescu, azért, hogy „megbosszujam becsapott ifjúságomat”, azzal vádolta a Kapitányt, hogy ő akadályozza a Duca-per újrafelvételét, mert nem akarja a gyilkosok büntetésének enyhítését, holott ez elérhető lenne.<sup>34</sup> Majd a legionárius vezetők homoszexualitásáról értekezett.<sup>35</sup>

Közben azonban, ahogy tavaszodott, történetek fontosabb dolgok, ame-lyek elterelték a politikáról a figyelmet, és pedig a nagy szenzáció az lett, hogy az olténiai Maglavitban Petrache Lupu, egyszerű pásztornak – 1935 májusában és júniusában – látomása volt, megjelent neki az Isten. „Láttam az Apót (Mos)!” – adott hírt a látomásról, és ez lázba hozta a falut, majd egész Romániát. Isten ugyanis – nagybajuszú, földig érő hajjal borított – öregem-berként mutatkozott meg, és megparancsolta Lupunak, mondja meg az em-bereknek, tartsanak bűnbánatot, tartsák meg az ünnepeket és böjtöljenek.<sup>36</sup> Voltak, aki böjtöltek, és voltak, akik vállalkoztak. E látomások után néhány hónappal már – *Maglavit Szava (Cuvântul Maglavitului)* címmel – lapot ad-tak ki, amely több mint egy fél évig élt. Fogytak a kegytárgyak – keresztetek, ikonok, gyertyák – is. Valóságos Lourdes támadt itt, ahol már néhány év óta szörnyű aszály tizedelte meg az állatállományt. Bobin pópa viszont jól ke-resett *A maglaviti csodák* című broszúrájával. A falu elöljárója pedig azokat a fuvarosokat sarcolta meg, akik a vasútállomásra szállították a látogatókat. Akik hinni akartak, hittek. És csodák is történtek.<sup>37</sup> Komoly papok és teológusok is lelkesedtek a fejleményekért. Például Gala Galaction, aki ellen még 1930-ban a Liga vezetői kampányt indítottak zsidóbarátsága miatt,<sup>38</sup> és a Vasgárdával rokonszenvező Dumitru Stăniloae is hitt a jelenség autenti-kus jellegében.<sup>39</sup> Galaction, miután naplójában alaposan elmarasztalta Miron Cristea pátriárkát pénzhétsége és erkölcstelensége miatt, sokkal fontosabbnak tartotta a pásztor, „apokaliptikus hírnök. Megjelenésében van valami Ke-resztelő Szent János megjelenésének erőiből és jelentéséből.” Annál is inkább, mert egy szenátor, aki az egészségből nem hitt semmit, elkezdte tanulmányozni a jelenséget, és látnia kellett, amint a néphez szóló pásztor háta mögött „ho-mályos angyali sziluettek jelennek meg”, sőt „galambok és angyalok”.<sup>40</sup> A baloldaliak viszont kóklernek, szifilitikus vagy félig-meddig idióta kók-lernek tartották Luput, aki egyébként hosszú életet élt, 1907-től 1994-ig, ami ellene szól a betegségnek. Gheorghe Marinescu, kiváló neurológus szerint „misztikus jelenségről van szó, olyan primitív, ám becsületos lélek részéről,

aki a hadseregben – saját bevallása szerint – megtapasztalta a rossz bánásmódot, szülőfalujában – több rendben is – a megvetést, a gúnyt, miközben többször is meglopták juhaiból. És ez annál nagyobb kár volt, minthogy béréből nem jutott a szegény életre sem. Ehhez járult még teljes elszigeteltsége és a természet szemlélése. Mindezek a tényezők és még mások, melyek előttem ismeretlenek, de van róluk sejtelmem, felhalmozódtak abban a labirintusban, amelyet tudatalattinak vagy tudattalannak nevezünk, és vallásos miszticizmusban jelentkeztek, az »Apó« látomásában, [...] A maglaviti paraszt mentálisan nem debilis, hanem ennek a morálnak az apostola, mert nem akar sem pénzt, sem kitüntetést, hanem a becsült pénzekből kolostort akar és kórházat. [...] Ha ez a kettő megvalósul, Lupu a vallásnak és a tudománynak tesz szolgálatot.”<sup>41</sup> Mintegy kétmillió látogató adományából állítólag tízmillió lej gyűlhetett össze, de a horribilis összegből nem lett semmi, még vizsgálat sem, hogy mi is történt a sok pénzzel. A sajtó lelkesen tudósított a legmulatságosabb fejleményekről. Romanov Szergej nagyherceg is – a Szűzanya utasítására – felkereste Luput, négy órát beszélgettek. Lupu megjósolta, hogy visszaállítja ősei birodalmát, a nagyherceg pedig megfogadta, hogy mihelyt beteljesül a jóslat, kolostort emel. Lupu egyébként azt is látta, hogy az „Apó” megölte az ördögöt, akit fekete vényasszonnyá változtatott.<sup>42</sup> Ezek után a király is fogadta Sinaián a maglaviti istenlátót. Miron Cristea pátriárka pedig áldását adta a maglaviti templom felépítésére.<sup>43</sup> A Vaszgárda részéről is ment ajánlat a templomépítésre, de a helyi Bobin pópa rögtön elutasította. Dumitrescu-Borşa emlékirataiban gyanúsán hallgat a fejleményről. Iorga viszont nagyon hamar társadalmilag veszélyesnek minősítette ezt a maglaviti jelenséget. Hisszen a misztika igénye a maglaviti esetet összekapcsolta a Vaszgárdával. Zöld házat is építettek a legionáriusok Maglavitban, és azt hirdették, hogy Lupu az ő eszméiket erősíti meg.<sup>44</sup> Egy besszarábiai diák imígyen szellemült át: „A Kapitány misztikus. A Légió küldetés. A Kapitány Isten küldötte, hogy megmentse az országot, miként Petrache Lupu látta Istent, hogy a román nép tisztább és keresztényibb életre térjen vissza. A Légió nem politika, hanem vallás és magas spirituális iskola, amely összeköt azokkal, akik az ősi földért és hitért éltek, dolgoztak és haltak.”<sup>45</sup>

Steleescu rögtön meg is fújta a riadót: a papok vegyenek példát Lupuról, ne politizáljanak, maradjanak az oltárnál.<sup>46</sup> De nem ennek a kirohanásnak tulajdonítható, hogy a Vaszgárda igazában nem tudta kamatoztatni a maglaviti esetet. Codreanu nem nyilatkozott Maglavitról. A pásztor veszélyes konkurense lehetett a Kapitánynak. Megjósolta a háborút, a kommunizmust és a szellemi feltámadást „a vörös sárkány után”.<sup>47</sup> Ilyen komor jóslatok nem kedveztek a legionárius mozgalom kiépítésének, amelynek műhelyei éppen az építőtáborok voltak a maguk ceremóniáival. A jelenséget egyszerre abszolutizálták és relativizálták: „az egyszerű pásztor azért látta valóban Istent, mert hitt benne”. Tehát a hit és az ima átváltoztat.<sup>48</sup>

1936 márciusában Stelescu fellépése nyomán a Vasgárda helyzete egyre kritikussá vált. Már arról beszéltek, hogy Codreanu elrendelte volna Stelescu megölését, mire ez megírta második nyílt levelét. A fő vád: a Mozgalom ideológiátlansága. „A kommunistáknak volt doktrínája, a fasisztáknak szintén, a nemzetiszocialistáknak is. [...] Tudod talán, hogy Lenin nagy gondolkodó volt? Tudod, hogy Mussolini nagy újságíró volt és most is az, írástudó, zenebarát (te irtózol a zenétől)? Tudod-e, hogy Hitler figyelembe veszi a nagy szociológusokat, van politikai koncepciója? Te ezektől nem tanultál semmit, csak a színes inget és az erőszakot, ami náluk csak az utolsó útja volt a már régtől érő forradalomnak.” Emellett „elárultad Cuzát, és elárultad mindazokat az embereket, akiket harcba küldtél, míg te meghúztad magad”.<sup>49</sup> Stelescu után Beza is a Vasgárda ellen fordult. Ő, aki korábban Angelescu államtitkár-helyettesre lőtt, és aztán a Zöld Ház építéskor egy vasdoronggal, Dumitrescu-Zăpadával együtt majdnem agyonverte Nicolae Pătraşcut, mert miután ez a csendőrségnél tette le a katonai szolgálatot, árulónak vélték, és az áruló „megleckéztetésével” akartak kitérni a Kapitány előtt.<sup>50</sup> Dumitrescu-Zăpadă aztán Codreanu testőre lett, és feltehetően kettős ügynök is.<sup>51</sup> Bezával viszont baj volt, nem hitt Istenben. Ezért Codreanu már korábban megkérte Gheorghe Bezát, hogy ha nem hisz Istenben, lépjen ki a Vasgárdából, ami meg is történt, de most tollával – egy nyílt levélben – Zizi Cantacuzinót vette célba. Codreanu ezért őt aljasnak minősítette.<sup>52</sup> Mire Beza nyílt levelet intézett Codreanuhoz is, melyben kijelentette, hogy a Légió vezetői nem román származásúak, megszégyenítette, hogy 20 000 lejt kínált neki Orghidan, ha megöli Auschnittet. A legsúlyosabb azonban Codreanu megbélyegzése volt: „Te nem a nép kapitánya vagy, nem is a hajdúk kapitánya, de a pandúrok kapitánya vagy!” És az *Új Kelet* némi malíciával nyugtázhatta, hogy Beza most már Angelescuval tevékenykedik Vaida Voievod Román Frontjában.<sup>53</sup> Ugyanakkor Beza a Front vezérének – nyílt – titkát is kifecsegte, amikor olyasmit írt, hogy a Vasgárda „rendőri szervezet volt, amely a belügyminisztérium rendelkezése alatt állott”. Aztán „amikor Vajda megbukott, pénzes emberek jöttek hozzánk, s lassan az uralkodó osztály eszközévé váltunk. Birtokosok, bankárok, nagyiparosok és rendőrügynökök béreltek ki bennünket...”<sup>54</sup> Ezek után Stelescu mozgalmához csatlakozott, amelyben „együtt küzdünk az álfajvédők ellen”.<sup>55</sup> A magyar sajtó úgy tudta, hogy Beza levele nyomán Codreanu kilépett az elszigeteltségből, és jelezte, bűnvádi feljelentést tesz Beza ellen, annál is inkább, mert 500-an írtak levelet a Kapitánynak – köztük Clime, Dumitrescu-Borşa, Moţa –, hogy nézzen szembe a vádakkal, jöjjön vissza a tengerpartról.<sup>56</sup> „Gheorghe Beza ellenben, a macedón terroristából szélsőbalos gondolkodóvá lett diák, levonta lépése legvégsőbb következményeit, és megindult azon az úton, amely felette tövises, de amely a legvégsőbb igazsághoz vezet.”<sup>57</sup> Feltehetően az első lépést némi anyagi ösztönzés fejében tette ő is. Közben a mozgalmon belül (és kívül) a legfan-

tasztikusabb és egymásnak is legellentmondóbb hírek kaptak szárnyra. Például az, hogy Codreanu részese lehetett Ciumetti meggyilkolásában, mert ez túl sokat tudott a pénzügyekről. Más verzió szerint a király Ciumettivel akarta megöletni Ducát. Amikor húsz macedoromán jelentkezett Ciumetti halálának megbosszulására, Codreanu nem engedte a bosszút. Lupescunál volt viszont ebédelni, Lupescu apja finanszírozza a Gárdát. Duca és Ciumetti halála miatt Moța is szakítani akart vele.<sup>58</sup> Ez a legkevésbé valószínű. Ami pedig a Gárda külső finanszírozását illeti, jellemző, hogy erről a rendőrségi elemzések bölcsen hallgattak, tagdíjakról, egyenruha- és jelvényárusításról írnak, holott tudniuk kellett a kormányzati támogatásokról is.<sup>59</sup>

Márpedig ezek nem értek véget. A kormány engedte, hogy a vaspárdista diákok április 2–4-én Marosvásárhelyt kongresszust tartsanak. És állítólag egymillió lejt ajánlott fel a főszervező Gheorghe Furdui teológusnak, a Keresztény Diákok Szövetsége elnökének, aki erre közölte, hogy „a nemzeti öntudat nem eladó”. Néhány nappal azelőtt, hogy elindultak volna a diákok, maga a király fogadta Furduit, és 100 ezer lejt adott neki saját pénztárából könyvek vásárlására és még könyveket is adott neki.<sup>60</sup> Emellett a belügyminisztérium a vasúti utazást is támogatta, mintegy négyezer diákét.<sup>61</sup> Tették ezt annak az ősi állambölcsességnek a jegyében, hogy a lehetséges ellenfelet lekenyerezve, némi beleszólásuk lehet a dolgok menetébe. De talán azért is, mert azt hitték, hogy a mozgalom Stelescu akciói nyomán már eléggé bomladozik, és hadd bomladozzon tovább. Egyébként Furdui megígérte a királynak, hogy nem fordulnak a monarchia ellen, a kormány pedig megkérte őt, hogy ne vegyék védelmükbe a politikai gyilkosságokat.<sup>62</sup>

Csakhogy nem így történt. Már az is rossz előjel volt, hogy a diákok útközben Sinaián megállították a vonatot és meggyalázták Duca emléktábláját. Viszont megint csak nem véletlen, hogy éppen ekkortájt Stelescu közölte Virgil Ionescu 1933. december 31-i vallomását, amelyet egyébként később visszavont: „Duca miniszterelnök meggyilkolását két héttel ezelőtt Cantacuzino-Grănicerul házában tervezték ki. Tudom, hogy a merényletet Codreanu rendelte el. Azonkívül saját fülemmel hallottam, amikor Cantacuzino tábornok a következőket mondta híveinek: »Ducát agyon kell löni.« Az a gyanúm, hogy Stelescu különleges megbízást kapott arra nézve, hogy gárdistáival a miniszterelnök meggyilkolásához hasonló merényleteket kövessen el.”<sup>63</sup>

Codreanu nem ment el a kongresszusra, de korábban azt javasolta Furduinak, hogy hívják meg az élvonalbeli nacionalista politikusokat,<sup>64</sup> ami mérséklően hathatott volna a legionárius kedélyekre. Csakhogy éppen Stelescu fűtötte fel az amúgy is forró hangulatot azzal, hogy a marosvásárhelyi kongresszussal egy időben, április 3-án Bukarestben megrendezte a keresztetek nagygyűlését, és a következő napon közzétette az első – Codreanuhoz intézett – nyílt levelét. Először önmagát vádolta: „hazudtam, hogy szalma-

mítoszt alkossak. Rólad énekeltem, mert megtévesztett szavaid képmutatása. [...] romantikából követtelek”. De kiderült: Codreanu személyes okokból szakított Cuzával, a fészekfőnök könyvecskéjét plagizálta egy másik legionárius (Doru Belimace) munkájából, Vaida írta a Vaszgárda első kiáltványát, ő adott pénzt „politikai szórakozásra”, a belügyminisztérium biztosított vasúti szabadjegyet, és így „fetrengtünk az erkölcstelenség mocsarában”. Agapia kolostorában orgiát rendeztek a nővérekkel, és akkor ott „a legsiralmasabb állapotban láttalak titeket”, de a testőr-mítosz miatt, ő, Stelescu még nem hagyta ott őket. De aztán látnia kellett, hogy ha a legionáriusok és a hatóságok között konfliktusra került sor, Codreanu eltűnt a színtérről. Hatalmas pénzeket kapott kapitalistáktól, és nem számolt el velük. Éspedig maga mellé vette Virgil Ionescut, aki Marcu Leibovici öccse, [tehát zsidó, az egyik legionárius lap név szerint is ellenségként jelölte meg a Leiboviciket<sup>65</sup>] és rajta keresztül szerzett pénzt Malaxától és Auschnitt-től. Mindkettejük parlamenti szereplése nyomán Codreanu, aki nem tudott szónokolni, féltékeny lett rá, mármint Stelescura, a jó debatterre, és attól tartott, hogy főnök akar lenni. A Duca-per alatt egy olyan hölgnél húzta meg magát, aki ellenezte tetteit. Amikor viszont ő, Stelescu szembefordult vele, le akarta lövetni, de senki sem akadt, aki ezt megtegye, „ha van merszed, egyedül lőjél le”.<sup>66</sup>

A Kapitány egyelőre nem lőtt. Mások viszont már jelentkeztek. 1936 februárjában a jászvásári diákok már egy előkongresszust szerveztek, és ott ki-mondták, ha a Kapitánynak baja esik, akkor kiirtják az országot vezető „egész rohadt bandát”.<sup>67</sup> Bár a kongresszus jól indult, elénekelték az „Éljen a Király!” kezdetű himnuszt, Furdui megköszönte a királyi támogatást, de a sok marosvásárhelyi énekléssel egybekötött fel- és alámenetelés már túl izgató hatással lehetett, és emellett még Zizi Cantacuzino hat órát beszélt. „Tudott beszélni. Megvolt a tehetsége ahhoz, hogy lázba tudja hozni a közönséget.”<sup>68</sup> Amúgy is lázban égett már, hiszen március derekán, levélben, halállal fenyegette meg Armand Călinescut és Virgil Madgearut, mert Lupescu kedvéért fenntartják a cenzúrát és az ostromállapotot, polgárháború felé viszik az országot.<sup>69</sup> Aztán március végén az ügyészségnek is nyilatkozott: valóban ő fenyegette meg a két „elzsidósodott” „pigmeust”, és igenis azt akarja, hogy fogják őt perbe, egyébként nem alacsonyítja le magát, hogy azokkal párbajozzon, de örülne, ha valaki méltó büntetésben részesítené őket.<sup>70</sup> Mindenesetre fogkefével, hálóinggel jelentkezett a főügyésznél, aki „mosolyogva hallgatta meg a tábornok kérését, majd hazaküldte a remegő öregembert”,<sup>71</sup> aki azon a napon, amikor a sajtó erről hírt adott, hat órán át tudott szónokolni. Ezzel egy időben a parasztpárti napilap pedig azon élcelt a *Mindent a pénzért* című cikkében, hogy Cantacuzino pénzt kapott egy Auschnitt megölésére.<sup>72</sup>

A kongresszuson a keményvonalas Alexandru Cantacuzino elnökölt, aki a fasiszta vadromantika retorikáját művelte a legmagasabb fokon. A Vaszgárda eredetiségét emelte ki, mélyen keresztény és még mélyebben az ősi geta-trák

múltban gyökerező jellegét, amely a náciizmus fölé helyezi a román mozgalmat. És hiába fejtette ki, hogy „ha a keresztény világba emelkedünk, ott a farkas csak akkor farkas, ha szereti a juhot”, jobban hatott a „messianisztikus fanatizmus” dicsérete, és annak kiemelése, hogy „a hősi forradalmi szellem” kifejezetten „szereti a halált”.<sup>73</sup> Thanatosz azonban nincs Erosz nélkül. A sok harcosnak hamar eszébe jutott Madame Lupescu. Először nem is neveztek néven, csak körülírták, de aztán Alexandru Canatacuzino olyan tüzes lett, hogy megtette, halálcsapatot követelt, hogy végezzen vele, ha legionáriusokat gyilkolnak meg. És ilyen csapatot állítottak fel több politikus számára. Furdui, aki addig mérsékelt volt, a Stelescu megbüntetésére szánt csapat vezetését vállalta.<sup>74</sup> Egyébként ezeknek a csapatoknak az elfogadott neve „becsület-csapat” volt. De letették az esküt arra, hogy becsületük védelmében megbüntetik „a csöcselék-alakokat és az árulókat. Ha közölünk bárki is visszalép, az egész nép átka szálljon a fejünkre.”<sup>75</sup> A szemtanú újságíró mintha le is dermedt volna, mert csak erre emlékezett: „»Én, X. Y. esküszöm, hogy a vállalt feladatot teljesítem, és hogy X-et vagy Y-t szükség esetén el fogom tenni láb alól.« És ezt az esküt a csodálkozástól bálvánnyá meredt közönség előtt tették le. Ez már nem politika. Ez másvalami: szimptóma, a lehető legfájdalmasabb úgy is, mint egyedül álló jelenség, de úgy is, mint a közeli jövő perspektíváinak előhírnöke.”<sup>76</sup> De mások is meglepődtek. Egyik legionárius harcos majd negyven év távolából úgy emlékezett, hogy amikor meghallotta, mi történt Marosvásárhelyt, rögtön felhívták telefonon Codreanut, aki két nap múlva feloszlatta ezeket a csapatokat.<sup>77</sup> Körlevelei között viszont ennek nyoma sincs. Igaz, az április 5-én elfogadott kongresszusi határozat is hallgat róla, bár azt nem tagadja, hogy 14 éves üldözés, áldozat és szenvedés után a diákság „türelme végére érkezett”. Ezért a román elem védelmét követelték az olyan régiókban, mint Bukovina, Máramaros, Bánság, Mócok Földje, továbbá társadalmi higiénia, a destruktív irányzatok – kommunizmus, liberalizmus, szabadkőművesesség, vallásos szekták – visszaszorítását, az ipar és kereskedelem románosítását, a diákszervezetek autonómiáját, korlátlan egyetemi felvételi lehetőséget, tandíj eltörlését, ösztöndíjakat, diákotthonok felállítását, félárú vasúti jegyet. Ugyanakkor vigyáztak a „keresztény” egységre, mert azt is leszögezték, hogy a diákok egyénileg részt vehetnek „a nacionalista mozgalmakban mint a Mindent a Hazáért, Nemzeti-Keresztény Párt stb.”,<sup>78</sup> tehát A. C. Cuza pártjában is, holott ezt már Codreanu és köre egyre inkább ellenfélnek tekintette. A Kapitány nem is avatkozott bele a dolgok menetébe. De miután az erőszakra való felbujtás miatt kilenc legionáriust letartóztattak, és ott helyben perbe fogtak, a Kapitány rögtön megjelent a helyszínen, és általános diáksztrájkra szólított, amit Bukarestben és Kisinyovban meg is tettek,<sup>79</sup> és a diákok egyre inkább úgy érezték, hogy a Tătărescu-kormány már teljességgel elvesztette a tekintélyét az egész országban.<sup>80</sup> Hiába fogtak még perbe kilenc legionáriust Braszóban Duca sinaiai emléktáblájának meggyalázása miatt is. Ez is csak újabb

alkalom volt az önerősítő legionárius propagandára. Vasile Marin védőbeszédében úgy állította be az egészét, hogy a per tárgya egész más: „A zsidóság Corneliu Codreanunak és nemzedékének fejét akarja. Most vagy soha. Utolsó pillanat: Spanyolország, Franciaország félreállítva, Romániában a Mindent a Hazáért az utolsó gát. Meg kell semmisíteni.” Codreanu pedig már a Duca-perben kimondta: „A mi fanatizmusunkra szükség van a másik – a kommunista – fanatizmussal szemben. Ez a fanatizmus mentette meg a nemzet létét.” Mert nélküle: „mai Oroszország lennénk, holnapi Spanyol- és holnaputáni Franciaország”.<sup>81</sup> A brassói per május derekára véget ért, néhány nap börtönre ítélték az alpereseket, akiket aztán szabadulásuk után Bukarestben ezres üdvözlő tömeg várt, majd Codreanu fogadta őket.<sup>82</sup> A marosvásárhelyi per már tovább tartotta izgalomban a kedélyeket. Igaz, miután a diáksztrájkok nem hoztak eredményt, részben azért, mert nem lehettek elég intenzívek, Codreanu feloszlatta a legionárius diákközpontot.<sup>83</sup> A védelem országos tekintélyeket akart tanúként megidézni, így a nagy show elmaradt. Maradtak az egyéni alakítások. A. Cantacuzino vádlott vádlóként lépett fel. Követelte, Lupescut idézzék meg tanúnak, hogy bizonyítsa, „őnagysága halállal fenyegette az alulírtat és másokat, megölésünkön mesterkedett”.<sup>84</sup> Persze ennek a tanúnak a megidézése elmaradt, a pert gyorsan befejezték, fél éves-egy éves felfüggesztett börtönbüntetést mértek ki.<sup>85</sup> Mihalache mint parasztpárti elnök fel is tette a kérdést a királynak: „Hová tartunk, Felség?” És az anarchia megfékezésére erős kormányt szorgalmazott.<sup>86</sup> De csak a belügyi államtitkárt bocsátották el.

Kormánykörökben foglalkoztak is a Mindent a Hazáért feloszlásával.<sup>87</sup> Csakhogy a helyzet még nem ért meg erre. A Mozgalom is túl erős volt. A „devotat” (=odaadó) fedőnevű tanácsadó-ügynök jelentése szerint 250 ezer tagot és nyolcezer fészket számlált. Ezek bármely pillanatban készek voltak a fegyveres támadásra. Az egyetemi diákság a codreanista misztikának hódolt. Most már Codreanu és Cantacuzino kivonása a politikai életből – azaz likvidálásuk – sem változtatott volna a helyzeten, mert a legionáriusok a Kapitányért életüket is készek voltak feláldozni. Meg lehetett újra nyitni a Duca-per, hiszen a gyilkosság erkölcsi szerzői: Nae Ionescu, Zizi Cantacuzino, C. Z. Codreanu és Virgil Ionescu mérnök voltak. Csakhogy az ügyészési vizsgálódás a per „intimebb részleteire” is fényt vetett volna, de „ez közvetett támadás lenne Lupescu ellen”, hiszen Codreanu éppen Lupescu unokahúgánál húzta meg magát. Előtérbe került volna Puiu Dumitrescu, „akiről határozottan azt mondják, hogy a kormány utasításainak megfelelően dolgozott Duca eltüntetésén! [...] A mi politikusainknak nem lehet semmiféle hitelt adni, »mesterségük«-ből adódóan mindenre képesek. Hiszen, amikor létük mint politikai banda léte kerül veszélybe, nem ismernek semmiféle határt.” „Devotat” hosszan beszámolt Codreanu megmérgezésének kísérletéről, jelezve, hogy a vasgárdista vezér hiába fordult az ügyész-

séghez, az ügyet elkenték. A legcélszerűbb tehát, ha a király és a kormány távol tartja magát ezektől a dolgoktól.<sup>88</sup> Ezt a jelentést – bár a Királyi Ház levéltárában található – nem biztos, hogy továbbadták a királynak, mert szó esik benne arról is, hogy Lupescu az udvari marsall, Ernest Urdăreanu ágyasa. Állítólag, ha Károly király nem tudta kellőképpen kielégíteni élettársát, akkor – többek között – a marsall fejezte be az aktust.<sup>89</sup> Miért ne? Caragiale nagy komédiájában a ravasz férj bölcsen úgy tett, mintha nem tudná, hogy feleségét a prefektus használja, miközben a felszarvazó a közéletben azt csinálta, amit a felszarvazott akart. A paradigma *longue durée* jelenség. Ma is a politikai elemzők kedvenc szórakozása, hogy a román közéleti szereplőket a komédia szereplőihöz viszonyítsák. „Devotat” sok mindenre spekulálhatott, így arra is, hogy állítólag Károly király úgy akart megszabadulni metreszétől, hogy átjuttassa marsalljának.<sup>90</sup> Ki tudja? Mindenesetre, amikor két évvel később Madame Lupescu tengerparti magányában kikapósan viselkedett, és ezt a marsall jelentette urának, akkor ez kirúgta, majd aztán visszavette, mert okkal tarthatott attól, hogy a marsall terhelő dokumentumokkal rendelkezik, végül Károly haláláig együtt maradt a hármas, miközben a marsall is meg-nősült.<sup>91</sup>

A Vasgárda bomlasztására egyelőre nem maradtak, csak a mozgalom disszidensei. A marosvásárhelyi kongresszusi határozathozatal napján szelöltette meg a Sărinđar utcai „zsidó” lap Codreanu megmérgezésének történetét.<sup>92</sup> De nemcsak a királynak jött jól Stelescu mozgalma, hanem a demokratikus sajtónak is, mert bepillantást engedett a kulisszák mögé. Példa erre Cseresnyés Sándor riportja. Ez azért is érdekes, mert idegen, kisebbségi közvélemény előtt kellett diplomatikusan tálni a mozgalom céljait. És az ilyesmi olykor többet mond, mint a verbális erőszakban való tobzódás. Stelescu így indokolta meghasonlását Codreanuval: „Azért hagytam ott a Vasgárdát, mert Corneliu Zelea Codreanu, miután Duca meggyilkolását kiprovokálta, eltűnt, és míg a rendőrség kereste, addig egy bizonyos Cernoianu nevű hölgy Simonide utcai házában rejtőzött el. Mi, a Gárda többi tagjai ezalatt Jilaván, Văcăreștiben, Galațiban és más fegyházakban vártuk sorsunk eldőlétét. Tízezer közgárdistát börtönöztek be, olyanokat, akiket Codreanu félrevezetett és megcsalt. Tízezer ember összegezve 250 évnek megfelelő időt töltött fegyházintézetekben.” És élőszóval így fejtette ki azt, amit némi poézissel adott elő programadó cikkében: „A Cruciada românismului olyan eszmei mozgalom, amely nem jobboldali, nem baloldali, nem is demokratikus, hanem tisztán a románság nemzeti aspirációinak szociális alapon történő kifejezésére törekszik.” A kérdésre: „Melyek azok a néprétegek, amelyekhez Ön a Cruciada românismului on keresztül szól?” a válasz: „A munkásság, a parasztság és az értelmiségiekből s tisztviselőkből álló középosztály. A munkásság részére követeljük, hogy részük legyen a vállalatok hasznából, legyen meg a nyugdíjjogosultságuk, a dolgozók részére minimális fizetést állapítsanak meg és

a társadalombiztosítót tegyék politikamentessé. A parasztnál a fő követelésünk pedig az, hogy csak az rendelkezék birtokkal, aki maga munkálja meg földjét. A nagybirtokokat újra fel kell osztani. A parasztok termésüket közraktárakban helyezték el, és a közvetítő kereskedelem kikapcsolásával jutassák el külföldre. A falut nevelő és egészségügyi szakemberek irányítsák, a tanító és a pap mellett. Az utóbbi két foglalkozási ághoz tartozók nem politizálhatnak. A tisztviselőket különleges iskolákban neveljék, és nők csak kivételes esetekben tölthessenek be tisztviselői állásokat. Programunk egyetlen mondatba szorítva: senki sem élhet meg munka nélkül. Természetesen az iskolát is reformálni szeretnők. Az egyetem pedig megszűnik értelmiségi és tisztviselőgyárnak lenni. A hadsereget illetőleg, bár a Cruciada románismului élesen ellenzi a hódító háborúkat, szükségesnek tartjuk a »si vis pacem« elve alapján, hogy erős hadseregünk legyen. Különösen nagy súlyt fektetünk a repülésre. A Cruciada keretében repülőiskolát létesítettem, amelyet Aurel Vlaicu egyik tanítványa, Popoiu szobrász, az *Aviachim* folyóirat szerkesztője vezet, a Set repülőgépgyárban most építik a Cruciada első repülőgépjét.” Ami a nem zsidó kisebbségeket illeti, a kilátás: „A kisebbségek azonosítsák magukat a románság aspirációival, azaz ne helyezkedjenek szembe a többségi állammal. A »statul cruciat« biztosítja számukra kulturális jogaik teljességét. Azonkívül, mivel a Cruciada ellenzi a támadó háborúkat, nem fenyegeti veszély szülőhazájukat sem.” A zsidókkal szemben még sejtelmesebb: „A Cruciada románismului, ezt hangsúlyozom, nem antiszemita! A Cruciada románismului mindazok ellen van, akik a románság törekvéseinek útjában állanak. A mi mozgalmunk a huligánságtól, terrorizmustól és kilengésektől mentesített mozgalom.” A szélsőjobboldali pártok koalícióját viszont illuzorikusnak minősítette, mert: „Mi mindegyiket hibrid alakulatnak tartjuk, amelyek részben Berlin zsoldjában állanak, részben pedig lemásolják az olasz és egyéb határon túli mozgalmakat. Ezeknek a mozgalmaknak semmi közük sincsen a románsághoz. Azonkívül élesen ellenezzük a szabadkőművességet is. Érdekes, hogy a szélsőjobboldali mozgalmak vezetői között rengeteg a szabadkőműves. Dan Rădulescu cluji vasgárdista vezető, Goga, Cuza György, Vajda Sándor mind szabadkőművesek. Sőt maga Zelea Codreanu Corneliu is Franciaországban, Montpellier-ben szabadkőműves volt. Montpellier-ben működik ugyanis egy Mihály arkangyal páholy. Codreanu, aki abban a városban tanult, belépett a páholyba, majd amikor 1924-ben visszatért az országba, magával hozta a Mihály arkangyal szervezetét. Különben Codreanu nem is román. Családját tulajdonképpen Zelenskynek hívják, és ukrán-lengyel származásúak. Semmi köze sincsen a románsághoz. Egyébként a többi szélsőjobboldali vezérek magánéletükben erősen favorizálják a dúsgazdag zsidók barátságát. Így Vajda is zsidó részvénytársaságok elnöke, Goga pedig most vállalatán, a Mica aranybányán keresztül érdekeltséget vállalt Max Auschnitt társaságában, a Braşovban épülő Zbroyovks fegyvergyárnál. Azonkívül

múlt héten Blank Arisztid vendége volt dezsónére.” Ezzel jól megfenyegette a király burzsoá barátait is, ugyanakkor alájátszott a király légiflotta fejlesztő törekvéseinek. De a legkeményebb fenyegetést Codreanuhoz intézte, amikor jelezte, ha a Duca-pert megnyitják, akkor perdöntő vallomást tesz, „ha Codreanuval szembesítenek. Csak akkor!” Duca gyilkosait nem tagadta meg, őket „félrevezetett áldozatoknak tartom, akiknek nemesebb érzelmeivel üzérkedtek”. Egyébként előrebocsátotta, hogy nem hiszi a per újratárgyalását, tehát elhallgatja, amit tud. Ezzel csak még jobban ingerelte hajdani vasgárdista barátait, akiről tudta, „mindenre elkészült emberek, de nem félek tőlük”. Egyelőre „eszmei formában [küzd], de ha ellenfeleim [a vasgárdisták] arra kényszerítenek, úgy politikai eszközöket is igénybe fogok venni!”<sup>93</sup> Aztán a legionáriusok által oly sokat támadott „zsidó” lapnak már saját korábbi antiszemitizmusát is megtagadva azt fejtegette, hogy nem ismer csak jó és rossz embert, a Vasgárda legnagyobb baja a „társadalmi tengely” hiánya, ezért sokan elmennek balra, miközben Codreanu új arisztokráciát akar kreálni, és „a kék vér sok kétes eredetű képviselőjét” veszi maga mellé, miközben maga is félig lengyel, félig német.<sup>94</sup> Ezután a legionáriusok meg is verték a szerkesztő fivérét.<sup>95</sup> Annál is inkább, mert a parasztpárti lap már majdnem élcelt a Kapitányon: „Lehet, hogy éppen zsidó.”<sup>96</sup> Ezt azóta többen is vallják. Amikor egyik kiváló barátomat megkérdeztem, hogy legionárius apja sok-sok történetéből, mit tart a legfontosabbnak, hát ezt: Codreanu zsidó volt. Ez talán a legsúlyosabb vád, ami a Kapitányt érhetette. Ezért is hangzott komoran az, ahogy Beza kijelentette, hogy Stelescuval „együtt küzdünk az álfajvédők ellen”. A kolozsvári cionista lapnak pedig Stelescu így fejtegette programját: „Nem vagyunk antiszemiták, mert tudjuk, hogy az antiszemitizmus mögött alattomos érdekek húzódnak meg, ellenben ki akarjuk irtani ebből az országból az idegen kiszipolyozó tőkét, és azokat az idegeneket, akik a korrupció igénybevételével akarnak meggazdagodni ebben az országban.” A cél: „a románok keresztes hadjárata az új román lelkeséget akarja megteremteni”. Közben mintha Stelescu a király játszmáját játszotta volna, mert olyan képet vázolt fel a román politikai életéről, amelyből a kiút a kemény kéz:

A román politika káoszában a mi keresztes hadjáratunk biztosan tör előre. Csupán azon igyekszünk, hogy ennek a politikának a betegségeiből ránk ne ragadjon valami. Például a liberálisok azért kormányoznak, hogy kielégíthessék párthíveiknek vágyait. A liberálisokról leszakadt georgisták [Gheorghe Brătianu liberális pártja], akik az alkotmányosság jelszavával váltak ki, ennek a jelszónak éppen az ellenkezőjét cselekszik. A nemzeti parasztpárt nagyobb fontosságot tulajdonít a taktikának, mint a programnak. Ez a párt kétszeri kormányzása alatt semmit nem valósított meg ideáljaiból. Minden elmerült a bizottságok klasszikus labirintusában. A magára öltött új ruha, a „parasztállam”, nem más, mint eszköz

a hosszas ellenzékeskedésből való menekülésre, és alapjában véve nincs más céljuk, mint a hatalom. A Vasgárda? Nem más, mint egy embernek a diktatúrája. Nincs programja, nincsenek elveik, nincs konkretizált ideológiájuk. Csúnya és megszegényítő verseny folyik a vasgárdisták és cuzisták, újabban nemzeti keresztények között, a nacionalizmus monopóliumáért, amelyet mindennek elnevezhetnénk, csak igaz és tiszta nacionalizmusnak nem. Külföldről másolt eszközökkel, hullákon keresztül gázolva igyekeznek a hatalom felé. A két szervezet között csupán a két vezető képezi a különbséget. A cuzisták ugyanazt jelentik, amit a vasgárdisták. Lemásolták a *Mein Kampf*-ot. Miután a Liga a nemzeti agrárpárttal fuzionált, kissé engedett az antiszemitizmusából, de aztán ismét a *Mein Kampf* huliganizmusának vizeire evezett. A két szervezet közül egyik sem rendelkezik azzal az erkölcsi presztízzsel, mely a román nemzet purifikációjához vezethetne.

Ami Averescu marsallt illeti, ő csak egy ember. És ettől az egy embertől nem várhatunk csodát. Vaida román frontja máról holnapra született szervezetek prototípusa. A nyílt antiszemitizmust álcázott valachizmussal helyettesíti. Milyen garanciákat nyújtanak ennek a pártnak a vezetői doktrínájukat illetően? Az a véleményem, hogy nincs más céljuk, mint kanalizálni a többi szélsőséges alakulatokat. Valószínű, hogy egy „kombinációs” kormány esetén, mint egy szappanbuborék, szét fog pukkanni. Ennek a kombinációnak sikerülni fog végre a jobboldali ideológiát végleg kompromittálni. Grigore Filipescu pártja túl gyönge ahhoz, hogy valamit a maga konzervativizmusával elérhessen. Iunian és Argetoianu csak a maguk személyi presztízsét hozhatják a román politikába. A népfront nem komoly alakulat nálunk. A kommunizmus néhány agitátor mozgolódásán és szereplési vágyán kívül komoly veszedelmet nem jelent nálunk. A szocialisták viszont a polgári elemekkel való együttműködés következtében járatták le magukat. A kommunizmus nálunk romantikus korszakát éli, és a „szovjet-mennyország”-nak a polgári és kapitalista állam felé való evolúciójával párhuzamosan nálunk is degenerálódni fog.

Íme a mi belpolitikai káoszunk. A belpolitikát a kulisszák mögül intrikusok irányítják, egy ördögösen intelligens, de láthatatlan kéz ráncigálja dróton az úgynevezett „komoly” politikusokat. Vannak okok, amelyek ezt az állapotot megkívánják. Egy bábszínház. A kulisszák mögött félnek a stabilitástól. Miközben külföldről folyik az arany, a korrupció meg a hatalom vágya pusztít az országban. Ezért van szükség ránk. Úgy érzem, hogy a körém csoportosuló tábor a maga fiatalos erejével és elszántságával purifikálni fog ebben az országban.<sup>97</sup>

A kereszteshadjárat-mozgalom maga is erősödött. És kezdett balra tolódni. Mert: „A hitlerizmus számunkra veszélyt jelent.” Nem fogadja el az adott határokat. Ezzel szemben a történelmi imperatívusz: „Krisztus, Király, Nemzet”. A szellem primátusa a fontos, a gazdaság csak a szellem eszköze. „Magunkhoz szólítjuk e nép energiáit, életkortól függetlenül, a feltétel a lelki minőség és fiatalság.”<sup>98</sup> Ez valamiféle olyan szociálfasizmus, amelyet aztán később a király próbált életbe léptetni. Annál is inkább, mert Stelescu mély megvetéssel írt a Vasgárdával kokettáló és odacsapódó politikusokról. A szabadkőműves Vaida Voevodról, aki „elsőként lépett be a nacionalista világba”, aztán a többről: Zelinschiről, Gogáról, Micescuról, Nae Ionescuról, Zizi Cantacuzinóról. „Az ő nagy harcuk a főnöki székért folyik.”<sup>99</sup> Az elsőként említett Zelinschi nem más, mint Codreanu apja, de a Kapitányt is így szólította meg Stelescu: „Ki veled, Zelinschi!”, hiszen miután apja lengyel, anyja német: „Egy csepp román vér sincs ereidben, te idegen.” Ezek után: „Nincs mit keresned az én országomban. Szaladj, amíg van idő vagy lödd főbe magad.”<sup>100</sup>

Július második hetében Stelescu a Bukarestben sokat forgó francia újságíróőnek, Nelia Pavlovnának hosszan nyilatkozott, és megint csak a király szája íze szerint:

A kereszties mozgalom a munkásokra, parasztokra és intellektuális ifjúságra támaszkodik. Duca meggyilkolása után új társadalmi és szellemi orientálódást kerestünk. Autochton metódusokkal kívánjuk megjavítani a kortársi Románia szerencsétlen helyzetét. Papírkosárba dobjuk a pártok kölcsönvett doktrínáit, mint aminő a fasizmus, hitlerizmus és kommunizmus.

Nem tartozunk idejétnmúlt demokratikus centrumokhoz. Mozgalomokra nem lehet semmilyen készen álló klisé alkalmazni. A történelem majd ítélkezik fölöttünk, és skatulyázni fogja tetteinket és eszméinket. A munkásság felszabadítása és életének emberivé tétele mellett vagyunk, és a fizetések igazságos elosztását kívánjuk. Nem tartható fenn az az égbekiáltó igazságtalanság, hogy egy munkásnak keservesen kell verejtékezni egy darab keserű kenyérért, míg a kizsákmányolók minden fáradság nélkül halmozzák fel a milliókat. A nép szellemi fejlesztése mellett vagyunk, mert egy kiegyensúlyozott fej jobban tud vezetni egy országot, mint tízezer egyén, akiket meghamisított szavazatok alapján választottak meg, és akik valamennyien az első helyért verekednek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a diktatúra híve volnénk. A demokrácia éppúgy, mint a diktatúra, nem több mint bizonyos funkció. Masaryk jó diktátor volt, mert ahelyett, hogy parancsolna, tanácsol, Sztálin viszont rossz demokrata, mert ahelyett, hogy tanácsolna, parancsol.

A külpolitikában a román-német közeledés mellett vagyok. Németország álma Ukrajnának német gyarmattá való átalakítása. Ezt az álmot

csak egy korridor útján lehet megvalósítani, amely Németországot Ukrajnával összeköti, s ez a korridor pedig elkerülhetetlenül belehasít Romániába. Ennek pedig nem szabad sohasem megtörténnie.<sup>101</sup>

Közben a *Cruciada* diákjai a Demokratikus Diákarcvonnallal kötöttek szövetséget és együtt törték meg a vasgárdista sztrájkot. Jót verekedtek, aztán – a *Brassói Lapok* szerint – a demokraták elkergették a fasisztákat és bejutottak az előadásokra.<sup>102</sup> Aztán a keresztések éppen a legelőkelőbb bukaresti főutcában, a Calea Victoriei-on Constantin Caragea herceg házában otthont nyitottak, könyveket adtak ki, könyvtárt szerveztek, könyvnapot tartottak. Caragea tartotta fenn a *Cruciada* diákokotthonát és menzáját.<sup>103</sup> Egyébként a herceg és a keresztések vezére délutánjaikat a legelőkelőbb szálloda, az Athénée Palace halljában töltötték. Negrescu ezredessel facsimilét készítettek Codreanu lengyel-német származásáról, és ezeket kiragasztották a főváros házaira is – számolt be a *Brassói Lapok* baloldali írástudója.<sup>104</sup> Igaz, az ezredes neve hibádzik, de Niculcea ezredes annál pontosabban felsorolta Codreanu felmenőit. „Ősei lengyelek, magyarok, németek, mazuriaiak, hunok, akik tudatalattijában élve arra ösztönzik, hogy leigázza román őseinket, megszerezvén a hatalmat, hogy minket őseinek rendeljen alá és mostani testvéreinek, lengyeleknek, magyaroknak, németeknek, mazuriaiaknak és hunoknak. Tehát tolvajként surrant be a román Nép oltárára. Corneliu – Zilinschi – Lorent – Antec – Condac – Brauner bűnöző, aki népünket bűnre buzdítja, vért és állandóan vért kíván, az idegen kalandor mítosza ebből a szempontból is pogány mítosz, és rögtön meg kell semmisíteni.” És ezek után, „Te Lorent, te Antec van neked merszed, hogy a mócoknak parancsolj, akiket a te magyar néped ezer éven keresztül igában és vérben tartott? Te, magyar vérral az ereidben? Nem tudod már őket becsapni, te magyar kígyó, kijöttél az útra, nincs sok neked hátra.” Ehhez egy kis szójáték felszólító módban: *Lașule [=gyáva] și [=és] leșule [=lengyel]. „Vigyázz a fejedre, vagy inkább dugjad hurokba.”*<sup>105</sup>

Azért ez sem szép eszmefuttatás. Vulgárrasszista. Láttuk, hogy Stelescu Virgil Ionescut zsidó hírébe akarta hozni, és miután ez, mint dobrugeai parancsnok, tartománya népéhez fordulva azt hangoztatta, hogy Codreanu „ősi csontból” származik,<sup>106</sup> a keresztések ennek az ősiségnek a képzetét akarták szétverni, és vele a kapitányi karizmát. A ősi csont egyébként utalás az ősi fordulatra, arra, hogy a vajdáknak kellett „uralkodói csontból” származniuk, és így még a törvénytelen vajdafi is trónra kerülhetett, ha sikerült, sőt az is, aki csak kitalálta és el tudta hitetni a vajdai papát. Az ezredes cikkében egyébként az ősök nevei nagyjából stimmelnek. Apja Ion Zelinschi, ő vette fel a Zelea Codreanu nevet, mert Zale volt a ragadványneve, az ő apja pedig erdész volt, ezért tetszett meg a Codreanu név, mert codru erdőt jelent. Lorent–Antec a – czernowitzi rendőrfelügyelőség által összeállított – hiteles családfán úgy szerepel mint Lorenti Antec, született 1824-ben. Őt vélelmezik

magyarnak, felesége Maria viszont ukrán eredetű. Lányuk Agafia, aki a Kapitány atyai nagyanyja. Condac nincs, van viszont Gh. Cozac, az említett Maria apja. Carol Brauner viszont a Kapitány anyjának, Lisavetának az apja.<sup>107</sup> Ez a keresztések által gyakorolt vulgárrassizmus tartós örökség. Szekus trükk, például Ceaușescu mentetegetésére azt találták ki, hogy neje nem is volt román, hanem magyar vagy zsidó. És szekus barátaink, ha zsidónak néztek, magyart mondtak, ha magyarnak, akkor fordítva. Az egyik 1997-es Vasgárda monográfia szerzője is Agafia magyarságával magyarázza Codreanu vérengző természetét.<sup>108</sup> A monográfia alapos, olyan anyagokat használ, amelyhez mindaddig, amíg a román levéltárakat európai nyomásra meg nem nyitották, csak szekusok jutottak hozzá... Állítólag egy francia „újságíró megkérdezte: igaz-e, hogy apja egy Delinszki nevű lengyel emigráns, édesanyja pedig német, s a jelenlegi nevét később vette fel, de Codreanu erre a kérdésre hallgatással válaszolt”.<sup>109</sup>

De nemcsak a vulgárrassizmus csúnya dolog. Az erőszakra való felhívás is. Stelescu is fenyegetőzött: „De én nem félek. Codreanu tudja ezt rólam, tudja, hogy az én karom nem reszket, ha célozni kell.”<sup>110</sup> Közben egyre inkább félt. Cseresnyés Sándor ott volt, amikor Stelescu kék ingben vörös nyakendővel emlékezett az időközben elhunyt Istratról: „Az örök emberszeretetet jelentette számunka Panait Istrati, s most szelleme közelségéből kérem valamennyi tanítványát, hogy folytassák megkezdett művét. Én az ő szellemében akarok tevékenykedni, ha ez romlásomhoz vezetne. Még akkor is, ha tisztán érzem, mint ma, hogy halálom már nincsen messze...”<sup>111</sup> Igaz, ő éppen Codreanu megölését szervezte, mint Mihalache erre Dumitrescu-Borsát figyelmeztette<sup>112</sup> – ha igaz. Mihalache tette ezt azért, mert úgy tudta, hogy egy parasztpárti képviselő is támogatja anyagilag az akciót, és nem akarta, hogy az ő elnöksége alatt az ő pártja ilyesmibe keveredjen. Azt akarta, hogy védjék meg Codreanu életét.

Viszont paradox módon Stelescu is védte Codreanut. Ugyanis mindkettjük ellen folyt a per amiatt, hogy 1934. november 3-án Berești-ben, egy választási népgyűlés alkalmával szembeszegültek a karhatalommal, s a csendőrök Stelescura akartak lőni, de Codreanu félretaszította a fegyvereket, és a csendőrőrmester szerint Codreanu, majd Stelescu is megütötte őt, és revolvvert vettek elő. 1936 májusában viszont mindkettőt szabadlábra helyezték, talán azért is, hogy Stelescu tovább folytathassa a nagy offenzívát a Vasgárda és vezére ellen.<sup>113</sup>

Július 10-én Codreanu kiadta a táborvezetőkhez intézett „Kedveseim” kezdetű körlevelét, amelyben jóságra és szeretetre szólított fel, valamint a belső meghasonlás kiküszöbölésére, a kémkedés és az árulás elhárítására.<sup>114</sup> Ugyanakkor, ha Stelescut emlegették előtte, akkor csak annyit mondott: „Ha én türelmes vagyok, ti nem tudtok azok lenni? Hagyd, majd elmúlik.”<sup>115</sup> Elmúlt! Július 16-án megölték Stelescut – a modern román történelemben pél-

dátlan kegyetlenséggel. Az „áruló” vakbélműtétje után egy kórházban húzta meg magát. Tíz lelkes legionárius azonban megtalálta, és hiába tartott maga elé egy könyvet, tíz pisztolyból lőtték rá a teljes tárat, 200 golyót. Aztán „mint az áldozati tulkot, úgy vágták főbe Stelescu holttestét – írta egyik ismerőse”.<sup>116</sup> Valójában fejszével vagdosták meg. Szimbolikus aktus: az árulást akarták megsemmisíteni. Örömben pedig énekeltek és zokogtak és táncoltak.<sup>117</sup> Az egyik teológus – Bogdan Gavrilă – közelebbről is megvilágította a hulla feldarabolásának anatómiáját: „Stelescunak levágtuk egyik kezét, amellyel 30 ezer lejt vett át Luca Gheorghiadétól, hogy elárulja a Kapitányt, és levágtuk a másikat, amellyel a ciánoldatot vette át, hogy megmérgezze a Kapitányt.”<sup>118</sup>

Caratănase, aki állítólag Stelescu egyik legjobb barátja volt, azzal a Bozântannal szervezte meg az akciót, aki nem sokkal korábban szabadult a marosvásárhelyi perből.<sup>119</sup> Úgy állították össze a kivégzőosztagot, hogy lehetőleg minden társadalmi-foglalkozási csoport képviselve legyen benne. Név és foglalkozás szerint: Ion Caratănase (a Kereskedelmi Akadémia végzett hallgatója), Iosif Bozântan (végzett jogász, doktorandus), Ștefan Curcă (munkás), Ion Pele (diák), Grigore Ion State (sofőr), Ion Atanasiu (diák), Gavrilă Bogdan (diák), Radu Vlad (diák), Ștefan Georgescu (diák) és Ion Trandafir (diák).<sup>120</sup> Egyesek szerint négy, mások szerint csak két teológus volt közöttük. Tény: mind a tízen decemvirek néven vonultak be a történelembe és a legionárius hősök panteonjába.

A felbújtó Moța volt. Amikor Stelescu közölte Maniu egyik emberével, hogy életveszélyben forog, akkor ez elment Moțăhoz, hogy rajta keresztül hasson a Gárdára, de nagy meglepetésére, Moța nem tagadta, ő maga javasolta a mozgalom vezetőinek ülésén a kivégzést.<sup>121</sup> És miután ez megtörtént, vidáman közölte Dumitrescu-Borșával, hogy „Stelescut megbüntették”.<sup>122</sup> Codreanu, amikor Carmen Sylván értesült Stelescu meggyilkolásáról, azt mondta volna egy besúgó jelentés szerint: „Örülök és vállalom a teljes felelősséget.”<sup>123</sup> Milcoveanu éppen ott is volt, és arra emlékezett mintegy hat évtized múlva, hogy a Kapitány összehívta a 700 legionáriust, négyszögbe állította, és közölte, mi történt a kórházban. „Végül azt mondta, hogy megbüntették az »árulást«, amely annyi kárt okozott, és a román nép kétezer éves történetében átokként nehezedett ránk, majd valamennyien esküt tettünk le, melyben csatlakoztunk Mihail Stelescu megbüntetéséhez, és megesküdtünk arra, hogy a román nép jövőjéből végleg kiirtjuk az árulást.”<sup>124</sup> Dumitrescu-Borșa, aki maga is elszörnyedt a „büntetés” hallatára, úgy emlékezett, hogy amikor az egyik gyilkos bejött a központba, hogy leadja pisztolyát, akkor a Kapitány felszólította, hogy adja fel magát a hatóságoknál, mire ez közölte, most megy, a többiek már megtették. Mindez csak legenda, mert egyszerre két helyen – a tengerparti táborban és Bukarestben – nem tartózkodhatott a Kapitány. Valaki rosszul emlékszik. A legenda magja viszont igaz. Miután

Averescu védelmébe vette a megölt Stelescut, Moța levelet akart neki írni, mire Codreanu azt mondta, „kár, hogy a marsallnak, aki nagy katona volt, nincs érzéke a becsület, a hit iránt, és nem iszonyodik az árulóktól, mert az árulás az egyik legnagyobb bűn, amelyben népünk szenvedett és szenved”.<sup>125</sup> Furdui és Alexandru Cantacuzino néhányadmagukkal a gyilkosság másnapján kiadtak egy körlevelet az egyetemi hallgatóknak, amelyben az árulás megbélyegzése mellett azzal vigasztalták magukat, hogy a láncra vert decemvirek „homlokát Tudor és Horia árnya simogatja és testvéri csókkal illeti”.<sup>126</sup> Az már Mihalachéhoz intézett magánlevél maradt, amit egy tanár írt neki: „Vartolomei püspököt kolostorba kell zárni, mert bűnöző papokat nevel.”<sup>127</sup>

Nem véletlen, hogy a decemvirek a perben hősöknek érezték magukat. Nyíltan beszéltek. És ez még jobban riasztotta a közvéleményt, mint maga a tett. „Egyedül akartam megölni” – mondta Bozântan, és hangsúlyozta, hogy nem Marosvásárhelyt határozták el a gyilkosságot. Pele: „amióta megölte Stelescut, a legboldogabb halandó”. Valamennyiük véleménye az volt, hogy az áldozatot „nem tekintettük embernek”.<sup>128</sup> Bozântan: „A nép, amelyért feláldoztuk magunkat, nem fog elítélni.”<sup>129</sup> Egyébként: „Ha Corneliu Codreanu nem emelte volna fel zászlaját idejében, én emeltem volna fel azt. Érzem magamban ezt a kötelességet. Nem vagyunk eszközök. Egyedül határoztam, és ha Horia idejében élnék, úgy cselekednék, mint ő.” State: „Hittem és hiszem, hogy a nemzeti ügynek egyszerű katonája vagyok. Ez bátorított fel engem, a munkást arra, hogy ide álljak a tanult emberek közé. Terhes családom van. Feleségem, anyám, nővérem és hároméves gyermekem, akik várják, hogy hazamenjek, és kenyeret adjak nekik.”<sup>130</sup> Másik fordításban: „Hittem és hiszem, hogy csak egyszerű katona vagyok a nemzet ügyének szolgálatában. Ez készítetett engem, a munkást arra, hogy az önök előtt álló intellektuettek mellé álljak. Családom van, feleségem, anyám, húgom és 8 éves gyermekem, akik várnak, hogy enni adjak nekik.” Atanasiu: „Isten előtt mindenki felel tetteért.” Vlad: „a bányák mélyén csak fizikai személyem fog rohadni, de a lelkem mindenkor Codreanu mellett lesz”. Trandafir: „küldjenek mindannyiunkat sóbányába, ne válasszanak el bennünket egymástól”.<sup>131</sup> Közben ki kellett tiltani a védőügyvédeket. A védőbeszédnek szolidaritás-vallomások voltak. „Totu elmondja, hogy Stelescu legjobb barátja volt, de be kell ismernie, bűnös volt.”<sup>132</sup> 157 védő közül 30 fejtette volna ki a magasabb szempontokat a felmentés mellett, emellett a védelem 480 tanú beidézését kérte. A katonai ügyész csak 20 éves szabadságvesztést követelt. De most már a hadbíróóság nem ismert kegyelmet. A sajtó szerint az egyhangú ítélet: életfogytiglani kényszermunka.<sup>133</sup> Valójában kettő (Georgescu és Ion Trandafir) csak tízet kapott.<sup>134</sup>

Még az ítélet előtt a *Brassói Lapok* munkatársa, Kakassy Endre mély empátiával tűnődött el a fejlemények értelmén. Azon, hogy miközben a parlamentben

„mosolyogtak a demokrácia és a pártellenes szólamokra”, a Stelescu-pör fényt vet „a mai fiatalság tragédiájára”. Hiszen: „Munkahelyek várnak betöltésre a társadalmi élet titáni gépezetében, orvosok kellene, tanítók, szakmunkások, mérnökök, tisztviselők, mezőgazdák. A nemzet jövője függ a munkahelyek megfelelő betöltésétől... Ám milyen vonzereje legyen a néptanítói állásnak arra az ifjúra, aki csak állampolitikai távlatokban látja az életet és világproblémák megoldásán töpreng. [...] Nem óhajt falun eltemetkezve, távol élni a nagypolitika katlanától.” És bár „a Stelescu-pörben rövidesen ítéletet hirdetnek. De mikor hirdetnek ítéletet abban a másik pörben, amelynek sokkal több vádlottja és áldozata van?”<sup>135</sup> Ez a per a Vasgárda létéről szólt. Ez egyelőre erősnek tűnt, de az a mód, ahogy Stelescuval végeztek, a másik oldalon, a királyi palota magatartásában is fordulatot értelt, a kemény fellépését.

Codreanu körleveleiben – legalábbis közzétett és az utókornak szánt körleveleiben – az ítéletig – több mint egy féléven át – nem kommentálta a fejleményeket. Nem írt a diákkongresszusról, nem szólt körlevélben részletesebben Stelescu meggyilkolásáról. Utalni viszont utalt rá. Egyik bizalmas körlevelében világosan leszögezte, hogy aki az ellenséggel működik együtt a Légión ellen, az Stelescu sorsára jut.<sup>136</sup> Ezért fegyelemre oktatott. A kormány politikájával kapcsolatban – 1936 szeptemberének dereka felé – a sajtóban is tudatta országgal-világgal: „Békét akarunk, de azt kérjük, hogy legalább a jövőre nézve ne használjanak olyan szavakat és tartózkodjanak az olyan gesztusoktól, amelyek pofon és pisztoly után kiáltanak”.<sup>137</sup> Majd az 1936-os időszaki választások kapcsán leszögezte, bárkinek is nyújtanak segítséget, legyenek azok Vaida, Goga-Cuza, Gheorghe Brătianu hívei vagy parasztpártiak, utasítás szerint kell eljárni, ha érdeklődnek, miért, a válasz: „Beszéljeteik főnökeinkkel. Mi nem beszélünk. Mi parancsot kapunk és végrehajtjuk.”<sup>138</sup> A diákokat pedig tanulásra és áldozatvállalásra szólította fel és tiszteletteljes viselkedésre. „Egy elitharcos sohasem szemtelen, nem beképzelt, nem hangoskodó provokátor, tettei és szavai elegánsak.”<sup>139</sup> Egyik gyilkosság ügyében vizsgálatot is rendelt el, nem tagadva, ha legionáriusok követték el, akkor a helyi legionárius szervezetet feloszlatja.<sup>140</sup> Erre annál is inkább szükség volt, mert az *Universul* szerkesztője 1936. július elején, olyasmiket mondott telefonon Titulescunak, hogy „vérfürdő lesz, anarchia, hogy megtisztítsuk az országot a zsidóktól”.<sup>141</sup> Henri Cihosky tábornok, a Maniu-kormány egykori hadügyminisztere, akit korrupció hírébe hozott a kamarilla, finoman fel is tette a kérdést Furduinak: „Nem értem, hogyan tudtok megölni egy Stelescut, még akkor is, ha áruló volt, és nem lövitek le Madame Lupescut, aki nemcsak egy személynek tesz rosszat, hanem az egész országnak.” Mire Furdui közölte, hogy nagyon jó lövészeik vannak, és nincs messze az idő.<sup>142</sup> Sőt, 1936 őszén már titkos jelentés szólt arról, hogy Bukarestben felállt a halálcsapat Lupescu kivégzésére, és kiment az utasítás a helyi szervezeteknek: az árulókat lőjék le.<sup>143</sup>

Közben a Stelescu-gyilkosság még élesebben vetette fel a bűn problémáját, mint Duca meggyilkolása. Végül is egy magatehetetlen embert mészároltak le. A decemvireket is izgatta a kérdés, hiszen tudatában voltak a bűnnek. Constantin Papanace (közgazdász) így nyugtatta meg őket: „szigorúan keresztény szempontból” bizony „morális bűn” volt, ami történt. De azzal, hogy nem menekültek a földi igazságszolgáltatás elől, mutatja, „nincs szó terrorista cselekményről, hanem olyan hitvallásról, amely alacsonyabb rendű, mint a passzív (nem erőszakos) tanúságtétel, ami a keresztény struktúra sajátja, de sokkal magasabb rendű, mint az egyéni vagy kollektív forradalmi terrorcselekmények”. Ezért állandóan imádkozniuk kell a bűnbocsánatért és vezekelni. De a nép meg fogja érteni tettüket, és „holnap talán magasztalni fogja”, mert „semmi sem olyan utálatos az emberi léleknek, mint az árulás”.<sup>144</sup>

Codreanunak is nyilatkoznia kellett ebben a kérdésben, annál is inkább, mert éppen egy pap-tanár szólította fel erre. 1936 novemberében írásban válaszolt, később körlevelei közé is bevették. Ma is mérvadó megnyilatkozásként idézik. Eszerint: „Mi a történelem vonalát éljük át. Mert a világban élünk. Az Egyház vonala magasán fölöttünk áll. Afelé törekszünk, de nagyon kevésé közelítjük meg. Mert bűneink, a világ és őseink ítélete és malomköve alatt élünk. Elismerjük, hogy bűnösök vagyunk: ez az Egyházzal szembeni legionárius magatartás.” Csakhogy: „Úgy tűnik nekem, hogy valójában az Egyház (képviselői, az emberek) is eltávolodtak az Egyház vonalától.” A papok megáldják a háborús fegyvereket, maguk is harcba mennek, csak az adventisták nem harcolnak. Az ortodox Egyház tehet egy lépést az adventizmus felé? – kérdi Codreanu, majd kifejti: az Egyház nem ítéli el a kivégzőosztagot, amely megöli az árulót. És hiába mondja ki, hogy az, aki embert öl, nem lehet pap, a háborúban sok pap tette ezt. „Azt mondják, hogy azokat, akik megölték Stelescut, ki kell dobni a Teológiáról. Hiszem, hogy nem. A fent említett okból sem, de azért sem, mert azt mondhatják, nem leszünk papok, hanem cipészek, de Teológiát akarunk tanulni.” „Íme a tények. Földi tények. / Hiszek a keresztény Egyház princípiumának halhatatlan magasabbrendűségében! Az örök és igazi győzelem a mártíromságban született Győzelemben.”<sup>145</sup>

December derekán Codreanu egyik körlevelében kódoltan utalt a Stelescu-gyilkosságra. „Elegem van a hitványságból” – fakadt ki. „A legionárius azt ír alá, amit hisz, aláírta és örökre aláírja. Vállalja a teljes felelősséget tetteiért és hitéért”.<sup>146</sup> Karácsony előtt néhány nappal egyik este 100 teológus kereste fel Codreanut a pártszékházban azzal a kérdéssel, hogy mit mondjanak az embereknek, amikor Stelescu meggyilkolásáról kérdezik őket. A válasz: „Az Egyház nagyon magasán van. Mi el akarunk jutni hozzá, de nem tudunk. Bűnösök vagyunk. Az Egyház az állami vezetés vonalát kell, hogy kövesse, de amikor az állam eltér a helyes vonaltól, az Egyháznak nem kell követnie. Példa: Spanyolország. Egy állam fejlődésében az árulás a legocsmányabb bűn.

Stelescu nemcsak a legionárius mozgalmat árulta el, amelynek részese volt, és amelynek hűségét esküdött, hanem elárulta a román államot, amely legionárius állam lesz. Ezért a mi bűnünk kicsi. Két rossz közül a kisebbiket kell választani. Az árulás és az árulás – kivégzéssel való – megbüntetése közül logikus, hogy – írtván az árulást – a kisebbik bünt választjuk, főleg azért, mert e bűn alól felmentenek azok a jótétemények, amelyeket azok a nacionalista legionárius államnak jelentenek, sőt még a jelenleginek is.” A besúgó szerint „Codreanu látván, hogy tézisének nem tudja kellőképpen alátámasztani, azzal szabadkozott, hogy fáradt és nem jó a logikája, megígérte, hogy az ünnepek után konferenciát szervez a legionáriusokkal ennek és hasonló témáknak a megvitatására”.<sup>147</sup>

Konferencia helyett aztán Codreanu az ítélet után az ügyvédekhez intézett felhívást, amelyben tiltakozott a decemvirek perének lebonyolítása és az ítélet ellen. Kifogásolta, hogy katonai törvényszék elé állították őket, ahol egy tiszt 7 perc alatt 10 embert életfogytiglani kényszermunkára ítelt. Tiltakozott, hogy nem idéztek meg elég tanút, azokat, többek között Gheorghe Cantacuzinót és Nae Ionescut, akik tudtak az ő élete ellen szervezett merénylet részleteiről. Tiltakozott az igazságszolgáltatás önkénye és megbízhatatlansága miatt, ami önbíráskodásra késztet, „mint Stelescu ügyében”, „márpedig ez a legnagyobb szerencsétlenség, ami egy országot sújthat”.<sup>148</sup> Ugyanakkor legionárius körökben nagy lett az elkeseredés. Codreanu ugyanis türelemre intett, lelkiismeret-vizsgálatra, és arra, hogy várjanak, amíg eljön a bosszú ideje. „Várjátok a parancsot, nem fog sokat késni.” Viszont sokan úgy vélték, hogy ez csak plátói biztatás, a decemvirek elvesztek a mozgalom számára.<sup>149</sup> Az a vigaszuk viszont meglehetősen, hogy már róluk is énekeltek, a börtönből a Munkás Testület egyik tagja autóval rendszeresen a Gutenberg utcába vitt néhányat a decemvirek közül, hogy lássák a Kapitányt, és olykor beszélgettek is.<sup>150</sup> És a börtönben ünnepélyes külsőségek közepette kitüntették őket az őket meglátogató legionáriusok. Mind megkapták a „Fehér Keresztet”, Caratâneasét és Bozântant „Az Angyali üdvözlés” parancsnokaivá léptették elő.<sup>151</sup>

Stelescu halála után társai még morogtak a *Cruciada* szerkesztőségében. Szidták Codreanut, hogy eladta magát Lupescunak, és Ciumettit is azért gylkoltatta meg, mert ő tartotta a kapcsolatot közte és Lupescu között.<sup>152</sup> De hogy ezt miért mondta az, aki mondta, azért, mert hitte, vagy azt mondták neki, hogy mondja, nem tudni. Istrati özvegye viszont a *Cruciada* szerkesztőit szidta, azt állítva, hogy Codreanu embereivel tönkretették a lapot.<sup>153</sup> A legionáriusok meg-megverték a kereszteseket, és Stelescu egyik hívének levágták az orrát,<sup>154</sup> ami ősi balkáni devirilizáló technika volt. Stelescu így lett a Vasgárda áldozata, de a Vasgárda is a Stelescué, pontosabban saját agresszivitásáé. Egyelőre azonban úgy tűnt, hogy a győzelem felé menetel.

*Jegyzetek*

- 1 CODREANU, Corneliu Zelea: *Însemnări* [1934], Editura Pământul strămoșesc, 1963, 25. p., <<http://ro.scribd.com/doc/89721080/Corneliu-Z-Codreanu-Insemnari-ed-Pamantul-Stramosesc-1963>> (letöltve: 2013. 05. 19.).
- 2 STELESCU, Mihail: Dreapta românească și proletariatul, *Axa*, nr. 4, 22 decembrie 1932; Uő.: Cine apărá muncitorii? *Axa*, nr. 8, 5 martie 1933.
- 3 DUMITRESCU-BORȘA, Ion: *Cal troian intra muros*, Editura Luckman, București, 2002, 62–66. p.
- 4 *Uo.*, 119. p.
- 5 *Uo.*, 66. p.
- 6 SCURTU, Ioan – TAMPA, Natalia – TRONCOTĂ, Cristian – BELDIMAN, Dana – TĂNASE, Tiberiu (ed.): *Ideologie și formațiuni de dreaptă în România, vol. III, 5 ianuarie 1931 – 7 iunie 1934*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2002, 280–281. p.
- 7 DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 65. p.
- 8 BOILĂ, Zaharia: *Amintiri și considerații asupra mișcării legionare*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, 37. p.
- 9 SIMA, Horia: *Istoria mișcării legionare*, Editura Gordina, București, 1994, 95 p., <<http://ro.scribd.com/doc/22310379/Horia-Sima-Istoria-Miscarii-Legionare>> (letöltve: 2013. 05. 19.).
- 10 SCURTU–TAMPA–TRONCOTĂ–BELDIMAN–TĂNASE (ed.): *i.m.*, 61–62. p.
- 11 SIMA: *i.m.*, 96–98. p.
- 12 DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 133–136. p.
- 13 Érdekes tanúkihallgatások a Stelescu-perben, *Ellenzék*, 93. szám, 1937. április 22.
- 14 CHIOREANU, Nistor: *Morminte vii*, Editura Institutul European, Iași, 1992, 27. p.
- 15 CODREANU, Corneliu Zelea: *Circulări și manifeste*, Col. „Europa”, München, 1981, 18–21. p.
- 16 BOILĂ: *i.m.*, 40. p.
- 17 DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 134. p.
- 18 BOILĂ: *i.m.*, 38. p.
- 19 Szokatlan izgalmak és összecsapások jegyében zajlik Stelescu gyilkosainak hadbíró-sági tárgyalása, *Új Kelet*, 90. szám, 1937. április 20.
- 20 ȚURLEA, Petre: *Carol al II-lea și Camarila Regală*, Editura Semne, București, 2010, 196–197. p.
- 21 *Uo.*, 199. p.
- 22 *Uo.*, 240. p.
- 23 AI, Fond V. 226.
- 24 VAIDA VOEVOD, Alexandru: *Memorii, III.*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, 192. p.
- 25 PETRESCU-COMNEN, Nicolae: *Amintiri despre Garda de fier*, 1942, 5. p. Arhiva Istorică, Fond XVII. 3526. [Ezt az anyagot akkor láttam, amikor még a bukaresti Akadémiai Könyvtár őrizte időlegesen, jelenleg állítólag az ANIC = Arhiva Națională Istorică Centrală, București őrzi. A Szerző megjegyzése.]

- <sup>26</sup> MUȘAT, Mircea – ARDELEANU, Ion: *România după Marea Unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 287–288. p.
- <sup>27</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 235. p.
- <sup>28</sup> SCURTU, Ioan: *Istoria românilor în timpul celor patru regi. III. Carol II*, Editura Enciclopedică, București, 2011, 204. p.
- <sup>29</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 276. p.
- <sup>30</sup> SCURTU, Ioan: Studiu introductiv, In: SCURTU, Ioan – TAMPA, Natalia – BELDIMAN, Dana (ed.): *Ideologie și formațiuni de dreaptă în România, vol. IV, 1934–1938*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, 31. p.
- <sup>31</sup> CHAUTEEMS, Charles: Panait Istrati a aderat la fascism, *Cruciada românismului*, nr. 45, 18 octombrie 1935.
- <sup>32</sup> IORGULESCU, Mircea: *Celălalt Istrati*, Editura Polirom, Iași, 2004, 262–263. p.
- <sup>33</sup> *Uo.*, 259. p.
- <sup>34</sup> SCURTU–TAMPA–BELDIMAN: *i.m.*, 92–93. p.
- <sup>35</sup> IORGULESCU: *i.m.*, 261. p.
- <sup>36</sup> CARCIGA, Dragoș: Maglavit – miracol sau escrocherie? Mecanismele unei afaceri profitabile, *Historia.ro*, <[http://www.historia.ro/exclusiv\\_web/general/articol/maglavit-miracol-escrocherie](http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/maglavit-miracol-escrocherie)> (letöltve: 2013. 01. 22.).
- <sup>37</sup> POPESCU, Ioana: Minunile din viața lui Petrace Lupu, *Historia.ro*, <[http://www.historia.ro/exclusiv\\_web/general/articol/minunile-viata-lui-petrache-lupu](http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/minunile-viata-lui-petrache-lupu)> (letöltve: 2013. 01. 22.).
- <sup>38</sup> MID = ANIC, Ministerul de interne, diverse [a továbbiakban: MID], 12/1930, 54. p.
- <sup>39</sup> CODRESCU, Răzvan: A fost odată, la Maglavit..., *Blogul lui Răzvan Codrescu*, 2 decembrie 2008, <<http://www.rostonline.org/blog/razvan/2008/12/fost-odat-la-maglavit.html>> (letöltve: 2013. 01. 22.).
- <sup>40</sup> GALACTION, Gala: *Jurnal. III*, Editura Albatros, București, 1999, 242–243. p.
- <sup>41</sup> Doctorul Marinescu: „Țăranul de la Maglavit nu este atins de debilitate mintală”: <[http://www.historia.ro/exclusiv\\_web/general/articol/doctorul-marinescu-taranul-maglavit-nu-este-atins-debilitate-mintala](http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/doctorul-marinescu-taranul-maglavit-nu-este-atins-debilitate-mintala)> (letöltve: 2013. 01. 22.).
- <sup>42</sup> ANIC, Direcția Generală a Poliției, 46/1937.
- <sup>43</sup> B.A.R. [Biblioteca Academiei Române, București] Ms. r. 4704. Kirilescu 66.
- <sup>44</sup> STOENESCU, Alex Mihai: Petrace Lupu, legionarii și Carol al II-lea. Maglavit miracol sau escrocherie?, *Historia.ro*, <[http://www.historia.ro/exclusiv\\_web/general/articol/petrache-lupu-legionarii-carol-al-ii-lea](http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/petrache-lupu-legionarii-carol-al-ii-lea)> (letöltve: 2013. 01. 22.).
- <sup>45</sup> MID, 18/1936. 13.
- <sup>46</sup> STELESCU, Mihail: Preoți anticreștini, *Cruciada românismului*, nr. 35, 5 septembrie 1935.
- <sup>47</sup> Profetia ciobanului clarvăzător Petrace Lupu despre România, 13 mai 2012, <<http://solis-romania.blogspot.hu/2012/05/profetia-ciobanului-clarvazator.html>> (letöltve: 2013. 01. 22.); MANOLE, Cătălin: Petrace Lupu, omul lui Dumnezeu, *Formula AS*, 905/2010, <<http://www.formula-as.ro/2010/905/societate-37/petrache-lupu-omului-dumnezeu-12104>> (letöltve: 2013.01.22.).

- 48 ȘOIMU, Victor: *Spiritul legionar și Legiunea*, Institutul de Arte Grafice „Presa”, București, 1938, 45., 76. p.
- 49 STELESCU, Mihail: A 2-a scrisoare deschisă lui Corneliu Codreanu, *Cruciada românismului*, nr. 64, 7 martie 1936.
- 50 DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 107. p.
- 51 PANDREA, Petre: *Garda de fier. Jurnal de filosofie politică*, Editura Vreimea, București, 2001, 77., 465. p.
- 52 CODREANU: *Circulări...*, 71–73. p.
- 53 Nagy kavardást és mozgást idézett elő a szélsőjobboldalon Beza Gheorghe pálfordulása és nyílt támadása, *Új Kelet*, 79. szám, 1936. március 27.
- 54 A Străjerul szenzációs leleplezése, *Brassói Lapok*, 65. szám, 1936. március 19.
- 55 (-DEL): Utolsó beszélgetés Stelescuval, *Új Kelet*, 167. szám, 1936. július 18.
- 56 CSERESNYÉS Sándor: A Străjerul leleplezése nyomán, *Brassói Lapok*, 72. szám, 1936. március 27.
- 57 CSERESNYÉS Sándor: Aki könyvvel védekezett a revolversortűz ellen, *Brassói Lapok*, 166. szám, 1936. július 20.
- 58 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 106–107. p.
- 59 *Uo.*, 152. p.
- 60 SCURTU: *Istoria românilor în timpul celor patru regi. III...*, 205. p.
- 61 ZAMFIRESCU, Dragoș: *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Editura Enciclopedică, București, 1997, 226. p.
- 62 ȚURLEA: *i.m.*, 259–260. p.
- 63 Stelescu választ ad a kérdésre..., *Brassói Lapok*, 84. szám, 1936. április 10.
- 64 ȚURLEA: *i.m.*, 261. p.
- 65 A: Romanizarea jidanilor, *Brațul de fier*, nr. 6, 1935.
- 66 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 94–96. p.
- 67 ȚURLEA: *i.m.*, 261. p.
- 68 DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 184–185. p.
- 69 ȚURLEA: *i.m.*, 276–277. p.
- 70 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 166–167.
- 71 Cantacuzino-Grănicerul tábornok jelentkezett a főügyész előtt és kérte letartóztatását, *Brassói Lapok*, 78. szám, 1936. április 3.
- 72 MID 1936:12. 53.: Beza-Vlad-Cantacuzino sau Totul pentru bani, *Dreptatea*, 3 aprilie 1936.
- 73 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 172. p.
- 74 ȚURLEA: *i.m.*, 264.
- 75 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 178. p.
- 76 A blaji görög-katolikus püspökség elítéli a szélsőjobboldali agitációkat, *Új Kelet*, 104. szám, 1936. április 30.
- 77 CHIOREANU: *i.m.*, 26. p.
- 78 SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 175–176. p.
- 79 ZAMFIRESCU: *i.m.*, 227. p.

- <sup>80</sup> SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 178. p.
- <sup>81</sup> MARIN, Vasile: *Crez de generație*, Tipografia „Bucovina”, București, 1937, 60–62. p.
- <sup>82</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 266. p.
- <sup>83</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 228. p.
- <sup>84</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 268. p.
- <sup>85</sup> SIMA, Horia: *Istoria mișcării legionare*, Editura Gordian, Timișoara, 1994, 135. p.
- <sup>86</sup> ANIC, Casa Regală (továbbiakban: CR), 42/1937.
- <sup>87</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 271. p.
- <sup>88</sup> CR, 12/1936, 4–6. p.
- <sup>89</sup> STOENESCU, Alex Mihai: *Istoria loviturilor de stat din România, vol. III*, Editura Rao, București, 2010, 69. p.
- <sup>90</sup> ȚURLEA: *i.m.*, 187. p.
- <sup>91</sup> SCURTU, Ioan: *Istoria românilor în timpul celor patru regi. III...*, 213. p.; STOENESCU: *i.m.*, 227. p.
- <sup>92</sup> MID 1936:12. 85.: Acuzările reciproce ale comandanților fostei Gărzii de fier, *Dimineața*, 5 aprilie 1936.
- <sup>93</sup> CSERESNYÉS Sándor: Látogatás a diákgyűlésen halálraítélt Stelescunál, *Brassói Lapok*, 91. szám, 1936. április 19.
- <sup>94</sup> SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 182. p.
- <sup>95</sup> *Uo.*, 193. p.
- <sup>96</sup> Hogyan lett Corneli Zelinschiből Corneliu Zelea Codreanu, *Új Kelet*, 105. szám, május 1.
- <sup>97</sup> (-DEL): Utolsó beszélgetés Stelescuval, *Új Kelet*, 168. szám, 1936. július 19.
- <sup>98</sup> STELESCU, Mihail: Doctrine, idei și partide politice, *Cruciada românismului*, nr. 78, 2 iulie 1936.
- <sup>99</sup> STELESCU, Mihail: Profitorii de ultimă oră, *Cruciada românismului*, nr. 80, 9 iulie 1936.
- <sup>100</sup> STELESCU, Mihail: Afară cu tine, Zelinschi, *Cruciada românismului*, nr. 72, 16 mai 1936.
- <sup>101</sup> Stelescu barátai nem akarják vérrel megbosszulni volt vezérüket, *Új Kelet*, 181. szám, 1936. augusztus 4.
- <sup>102</sup> A demokratikus ellenállás folytán csak részben sikerült a fasiszta diákok főiskolai sztrájkja, *Brassói Lapok*, 106. szám, 1936. május 9.
- <sup>103</sup> Szokatlan izgalmak és összecsapások jegyében zajlik Stelescu gyilkosainak hadbíró-sági tárgyalása, *Új Kelet*, 90. szám, 1937. április 20.
- <sup>104</sup> CSERESNYÉS: Aki könnyvel...
- <sup>105</sup> NICULCEA, Colonel: Galeria șarlatanilor naționali, *Cruciada românismului*, 79. szám, 4 iulie 1936.
- <sup>106</sup> SCURTU-TAMPA-BELDIMAN: *i.m.*, 146. p.
- <sup>107</sup> C.N.S.A.S. Penal 11784/4. 218.
- <sup>108</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 52. p.
- <sup>109</sup> Zelea Codreanu nyilatkozata a francia népfront egyik hivatalosának, *Új Kelet*, 105. szám, május 12.
- <sup>110</sup> (-DEL): Utolsó beszélgetés Stelescuval, *Új Kelet*, 168. szám, 1936. július 19.

- <sup>111</sup> CSERESNYÉS: Aki könyvvel...
- <sup>112</sup> DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 168. p.
- <sup>113</sup> A galați esküdtszék felmentő ítéletet hozott a Codreanu–Stelescu-pörben, *Brassói Lapok*, 104. szám, 1936. május 7.
- <sup>114</sup> CODREANU: *Circulări...*, 76. p.
- <sup>115</sup> SIMA: *i.m.*, 150. p.
- <sup>116</sup> CSERESNYÉS Sándor: Aki könyvvel...
- <sup>117</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 229. p.; VEIGA, Francesco: *Istoria gărzii de fier 1919–1941. Mistica ultranaționalismului*, Editura Humanitas, București, 1995, 229. p.
- <sup>118</sup> Stelescu gyilkosai boldogok, hogy vádlottak lehetnek, *Brassói Lapok*, 69. szám, 1937. április 18.
- <sup>119</sup> SIMA: *i.m.*, 150. p.
- <sup>120</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 228. p.; L. továbbá: <<http://dorianduma.blogspot.hu/2009/11/despre-legionari.html>> (letöltve: 2013. 01. 26.).
- <sup>121</sup> BOILĂ: *i.m.*, 38. p.
- <sup>122</sup> DUMITRESCU-BORȘA: *i.m.*, 169. p.
- <sup>123</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 229.
- <sup>124</sup> MILCOVEANU, Șerban: *Memorii 1929–1989*, Editura Pământul, București, 2008, 62. p.
- <sup>125</sup> MID, 6/1930. 200.
- <sup>126</sup> SCURTU–TAMPA–BELDIMAN: *i.m.*, 200. p.
- <sup>127</sup> ANIC, Fond Mihalache, 25. Ion Hurdubețiu tanár 1936. július 20-i levele Mihalachénak.
- <sup>128</sup> Folyik a Stelescu-per, *Ellenzék*, 90. szám, 1937. április 18.
- <sup>129</sup> Ítélt a hadbírószág, *Ellenzék*, 98. szám, 1937. április 29.
- <sup>130</sup> Ítélet a Stelescu-pörben, *Brassói Lapok*, 77. szám, 1937. április 29.
- <sup>131</sup> Ítélt a hadbírószág, *Ellenzék*, 98. szám, 1937. április 29.
- <sup>132</sup> Kiltották a tárgyalóteremből Stelescu egyik gyilkosának védőjét, *Új Kelet*, 92. szám, 1937. április 22.; Az összes védőket kizárták Stelescu gyilkosainak peréből, *Új Kelet*, 95. szám, 1937. április 27.
- <sup>133</sup> Életfogytiglani kényszermunkára ítélte a hadbírószág Mihail Stelescu gyilkosait, *Új Kelet*, 96. szám, 1937. április 28.
- <sup>134</sup> MUȘAT, Mircea – ARDELEANU, Ion: *România după marea unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 876. p.
- <sup>135</sup> A Stelescu-pör, *Brassói Lapok*, 75. szám, 1937. április 26.
- <sup>136</sup> CLARK, Roland: *European Fascists and Local Activists: Romania's Legion of the Archangel Michael (1922–1938)*, University of Pittsburg, 2007, 323. p.
- <sup>137</sup> HEINEN, Armin: *Legiunea „Arhangelul Mihail”. Mișcarea socială și organizația politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Editura Humanitas, București, 2006, 283. p.
- <sup>138</sup> CODREANU: *Circulări...*, 86. p.
- <sup>139</sup> *Uo.*, 92–94. p.
- <sup>140</sup> CR, 39/1936.
- <sup>141</sup> CR, 31/1936.

- <sup>142</sup> CR, 36/1936.
- <sup>143</sup> MID, 22/1936. 200., 230.
- <sup>144</sup> STREJNICU, Flor: *Creștinismul Mișcării Legionare*, Editura Imago, Sibiu, 2000, 94. p.
- <sup>145</sup> CODREANU: *i.m.*, 105-106. p.
- <sup>146</sup> *Uo.*, 110. p.
- <sup>147</sup> C.N.S.A.S. Penal 11784/11. 261. A Detektívek Testületének jelentése, 1936. december 19.
- <sup>148</sup> CODREANU: *i.m.*, 138-139. p.
- <sup>149</sup> C.N.S.A.S. Penal 11784/9. 224.
- <sup>150</sup> STĂNICEL, Stelian: *Lângă Căpitan*, Buenos Aires, 1978, 19. p., <<http://www.scribd.com/doc/86990095/Stelian-Stanicel-Langa-Capitan-1978>> (letöltve: 2013.01.22.).
- <sup>151</sup> PETCULESCU, Constantin: *Mișcarea legionară. Mit și realitate*, Noua Alternativă, București, 1997, 135. p.
- <sup>152</sup> MID, 3/1936. 216.
- <sup>153</sup> MID, 3/1936. 38.
- <sup>154</sup> ZAMFIRESCU: *i.m.*, 237. p.